

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Пояснювальна записка
до дипломного проекту бакалавра
на тему

**НАТЮРМОРТ «СПАСІВКА» ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УЧНІВ
В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ЖИВОПИСУ НА ПЛЕНЕРІ**

*Текст містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело*

Виконала: студентка 4 курсу , групи 40 ОМ
ОС бакалавр,
23 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Кучеренко Анастасія Олегівна

Керівник: Сова О.С., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва
Національного педагогічного університету імені
М.П.Драгоманова

Рецензент: Труш В.М., старший викладач кафедри
образотворчого мистецтва Національного
педагогічного університету імені
М.П.Драгоманова

КИЇВ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Факультет педагогіки і психології

Кафедра образотворчого мистецтва

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

Напрямок підготовки 02 Культура і мистецтво

Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

професор Шевнюк О.Л.

“ 29 ” жовтня 2019 року

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТУ

Кучеренко Анастасія Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) НАТЮРМОРТ «СПАСІВКА»
ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УЧНІВ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ЖИВОПИСУ НА ПЛЕНЕРІкерівник роботи (проекту) кан.пед.наук, доцент Сова Ольга Сергіївна,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)затверджені наказом від “ 29 ” жовтня 2019 року № 22. Строк подання студентом роботи (проекту) **30 квітня 2020 року**3. Вихідні дані до роботи (проекту) Створити новий авторський твір, а саме
натюрморт на тему «Спасівка», виконаний у техніці олійного живопису та розробити
методику навчання учнів закладів позашкільної освіти живопису на
пленері4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1.
Дослідити теоретичні основи пленерного живопису в історичному контексті. 2.
Конкретизувати поняття натюрморту як жанру образотворчого мистецтва.
3. Проаналізувати творчий доробок художників-живописців за обраною темою
дипломного проекту. 4. Розглянути методичні засади навчання учнів позашкільних
закладів освіти живопису на пленері у сучасних реаліях та розробити власну методику.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Полотно, олія, розмір 100 x 110 см.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

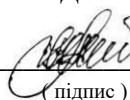
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Сова О.С, к.п.н., доцент	10.10.2019	12.02.2020
2	Сова О.С, к.п.н., доцент	20.02.2020	10.05.2020

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Затвердження теми дипломного проекту	жовтень	викон.
2.	Збір теоретичного, практичного та творчого матеріалу до дипломного проекту	жовтень-листопад	викон.
3.	Затвердження ескізів дипломного проекту	листопад	викон.
4.	Творча робота над дипломним проектом	листопад-березень	викон.
5.	Формулювання висновків дипломного проекту	квітень	викон.
6.	Попередній захист проекту	квітень	викон.

7. Дата видачі завдання **2 вересня 2019 р.**

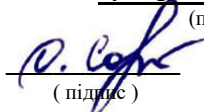
Студент

(підпис)

Кучеренко А.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

к.п.н., доцент Сова О.С.

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломної роботи (проекту) і контролю за ходом роботи з боку кафедри і директора інституту (декана факультету).
2. Розробляється керівником дипломної роботи (проекту). Видається кафедрою.
3. Формат бланка А4 (210 и 297 мм), 2 сторінки

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ

Направляється студент _____ Кучеренко Анастасія Олегівна _____

(прізвище та ініціали)

до захисту дипломної роботи (проекту)

за напрямом підготовки **02 Культура і мистецтво**

спеціальністю **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація**

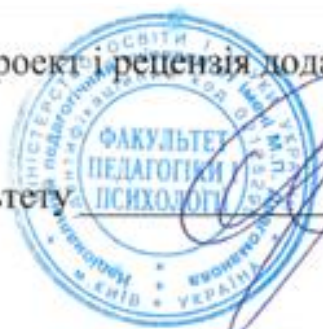
на тему: _____ НАТЮРМОРТ «СПАСІВКА» _____

(назва теми)

ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УЧНІВ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ЖИВОПИСУ НА ПЛЕНЕРІ

Дипломний проект і рецензія додаються.

Декан Факультету

(підпис)

_____ проф.Олефіренко Т.О.

Довідка про успішність

_____ Кучеренко Анастасія Олегівна _____

(прізвище та ініціали студента)

за період навчання на факультеті педагогіки та психології з 20 _____ року до 20 _____ року

повністю виконав навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з

таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно 31 %, добре 59,5 %, задовільно 9,5 %;

шкалою ECTS: A 31,0 %; B 21,4 %; C 38,1 %; D 0 %; E 9,5 %.

Секретар факультету

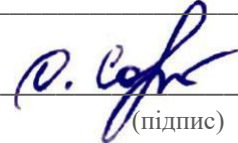
_____ Агащенко Л.О. _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної роботи (проекту)

Студент (ка)

Кучеренко Анастасія Олегівна старанно працювала протягом всього часу над кваліфікаційною роботою. Всі етапи створення творчої частини роботи та написання методичної (теоретичної) частини відбувалися згідно встановленого графіку. У своїй кваліфікаційній роботі дипломантка засвідчила високий рівень професійних знань та володіння художньо-педагогічними вміннями й навичками. Робота може бути допущеною до захисту та заслуговує високої оцінки.

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

“ 25 ” травня 2020 року

Висновок кафедри про дипломну роботу (проект)

Дипломний проект розглянуто.

Студент Кучеренко А. О.

(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даного проекту в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

образотворчого мистецтва

професор О.Л.Шевнюк

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломної роботи (проекту) та висновок кафедри про дипломну роботу (проект).

2. Формат бланка А5 (148 u210 мм), 2 сторінки.

ВІДГУК НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Кучеренко Анастасії Олегівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
ОКР бакалавр

Тема дипломної роботи Натюрморт «Спасівка» та методика навчання учнів
в позашкільних навчальних закладах живопису на пленері

Матеріали полотно, олія

1. Актуальність теми Питання навчання учнів закладів позашкільної освіти живопису на пленері є досить актуальним в сучасних реаліях, що пов'язано з недостатньо розробленим методичним інструментарієм. Оновлення та розширення методики занять образотворчим мистецтвом в умовах відкритого середовища стало провідним завданням кваліфікаційної роботи дипломантки.

2. Позитивні якості роботи Під час роботи над дипломним проектом Кучеренко А.О. створила завершений мистецький твір – натюрморт «Спасівка», який підтверджує професійне володіння дипломанткою технікою олійного живопису та вмілого втілення знань з композиції, колористики, передачі простору на пленері. Було досліджено вітчизняну та світову мистецьку спадщину за обраною темою.

3. Практична цінність висновків і рекомендацій У методичній частині кваліфікаційної роботи дипломантка продемонструвала високий рівень знань особливостей організації й проведення занять на пленері у закладах позашкільної освіти. Представлені навчальні форми, методи і завдання є іноваційними, змістовними. Запропонована авторська методика, що спирається на ґрунтовні дослідження сучасних науковців-практиків, була перевірена під час занять з учнями та апробована на всеукраїнській студентській конференції.

4. Наявність недоліків У творчій частині кваліфікаційної роботи наявна певна неузгодженість в освітленні деяких квітів. Проте ці незначні недоліки не є суттєвими й не впливають на загальне позитивне враження від роботи.

4. Загальна оцінка роботи Кваліфікаційна робота заслуговує відмінної оцінки

Науковий керівник Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманова

(підпис)

« 19 » травня 2020 р.

Сова Ольга Сергіївна

(прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Кучеренко Анастасії Олегівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
ОКР бакалавр

Тема дипломної роботи Натюрморт «Спасівка» та методика навчання учнів
в позашкільних навчальних закладах живопису на пленері

1. Висновок про ступінь відповідності виконаної роботи дипломній кваліфікації і профілюючій спеціальності Дипломна робота Кучеренко А.О. відповідає кваліфікації бакалавра та профілюючій спеціальності «023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

2. Перелік позитивних якостей роботи (з виділенням елементів творчості)

Кучеренко Анастасія у дипломній роботі розробила та обґрунтувала методику навчання учнів у позашкільних навчальних закладах живопису на пленері. Студенткою-дипломницею було виконано певну підготовчу роботу, опрацьовано теоретичні джерела та кращі мистецькі зразки українського та світового живопису, що дозволило їй зробити певні відповідні теоретичні узагальнення, практичні висновки та рекомендації щодо художніх і технологічних засобів втілення основної мети – навчити учнів в позашкільних навчальних закладах живопису на пленері.

Кучеренко А.О. майстерно організувала досить складний і різноманітний предметний ряд, який гармонійно закомпонувала і вписала у пленерний простір. Продемонструвала оволодіння основами пленерного живопису та створила натюрморт на професійному рівні, що, безперечно, збагатило мистецький досвід студентки.

3. Перелік основних недоліків роботи

Серед недоліків бакалаврської роботи можна назвати занадто світлий колір трави на другому плані натюрморту. Зауваження не є суттєвим і не впливає на загальне позитивне враження від роботи.

4. Загальна оцінка роботи

Робота виконана на високому професійному рівні й заслуговує високої оцінки.

---

5. Висновок про можливість присвоєння випускнику кваліфікації

Бакалаврська робота Кучеренко Анастасії Олегівни на тему: «Натюрморт «Спасівка» та методика навчання учнів в позашкільних навчальних закладах живопису на пленері» може бути представленою до захисту, а студентка заслуговує _____ присвоєння _____ освітньо-кваліфікаційного _____ рівня «бакалавр».

Рецензент Труш Володимир Миколайович

_____ (підпис)

_____ Труш В.М. _____
(прізвище, ініціали)

Старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманова

(вказати вчений ступінь, наукове звання, посада та місце роботи)

« 18 » травня 2020 р.

Довідка
про результати антиплагіатної перевірки бакалаврської роботи

Комісією з академічної етики кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова здійснено перевірку бакалаврської роботи на тему:

Натюрморт «Спасівка» та методика навчання учнів в позашкільних навчальних закладах живопису на пленері

Тема бакалаврської роботи затверджена на засіданні Вченої ради факультету педагогіки і психології, протокол №2 від 29 жовтня 2019р.

студентки (та) 4 курсу спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація щодо дотримання норм академічної етики.

ППП студента Кучеренко А.

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (*вибрати один з варіантів*):

1) Комісією *не виявлено* академічного плагіату. Дана бакалаврська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

2) Комісією *частково виявлений (2,4%) академічний плагіат*, а саме порушення процедури цитування наукових джерел. Дана бакалаврська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

3) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана бакалаврська робота не може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

4) Інше

Голова комісії

Секретар комісії

Шевнюк О.Л.
(прізвище, ініціали)

Сова О.С.
(прізвище, ініціали)

Дата 14 травня 2020 р.

ДИПЛОМ_Кучеренко Анастасия-завершений (2) (2) (5)

Завантажено: 05/12/2020 | Переглянуто: 05/12/2020

● Matches ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

Matches

Веб джерела

67

1	znp.udpu.edu.ua http://znp.udpu.edu.ua/article/download/137673/134627	1.3%
2	library.udpu.edu.ua https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2017/3/24.pdf	1.3%
3	jak.bono.odessa.ua http://jak.bono.odessa.ua/articles/osobilivost-zhivopisu-na-pleneri-fundamentalni.php	0.28%
4	www1.nas.gov.ua http://www1.nas.gov.ua/institutes/fum/Structure/councils/Documents/medyaska-dysertacia.pdf	0.22%
5	mixmd.edu.ua http://mixmd.edu.ua/assets/pdf/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B6%D0%BA_10_%D0%BC%D0%B0...	0.2%
6	mydissar.com https://mydissar.com/ru/catalog/view/238/240/518232.html	0.2%
7	mydissar.com https://mydissar.com/en/catalog/view/238/240/518232.html	0.2%
8	docplayer.net https://docplayer.net/71812623-O-o-smlnova-metodichni-rekomendaciyi-do-vikonannya-tvorchoyi-diplomnoyi-roboti-studen...	0.19%
9	www.BiblioFond.ru https://www.BiblioFond.ru/view.aspx?id=465051	0.16%
10	nuph.edu.ua https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2012/10/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7-%D0%9C%D0%9E%D0%...	0.16%

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛЕНЕРНОГО ЖИВОПИСУ	7
1.1. Історичний розвиток живопису на пленері	7
1.2. Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва	11
1.3. Творча робота над художнім образом композиційним і колористичним вирішенням авторського натюрморту «Спасівка»	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЖИВОПИСУ НА ПЛЕНЕРІ	20
2.1. Мета і зміст проведення занять на пленері у позашкільних навчальних закладах	20
2.2. Методика навчання учнів позашкільних закладів освіти живопису в умовах відкритого середовища	26
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	40
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність теми. Питання навчання образотворчого мистецтва учнів як загальноосвітніх, так і позашкільних освітніх закладів, є досить актуальним в сучасних реаліях. Це пояснюється тим, що процес малювання розвиває в дитині естетичне сприймання світу, формує художній смак, відчуття краси, розуміння будови та форми різних предметів, покращує пам'ять, концентрацію уваги, допомагає ширше пізнавати світ. Розробці сучасних методик навчання учнів різним видам образотворчого мистецтва у наш час приділяють особливу увагу як художники-педагоги, так і методисти.

Серед видів образотворчого мистецтва розрізняють: живопис, графіку, скульптуру, архітектуру, декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн. Кожен з видів поділяється на жанри, розрізняється за стилями. Провідним видом образотворчого мистецтва, що вивчають у художніх, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах є живопис. Саме завдяки живопису, вивченню взаємодії кольорів, дослідженню оптичних ефектів змішування відтінків відбувається розвиток особистості дитини, вираження її емоцій і почуттів. Науковцями доказаний вплив кольору на стан людини, особливо дитини, її настрій, відчуття тощо. Саме тому дитячі малюнки, останнім часом, досліджують психологи, арт-терапевти, арт-коучі, що відкриває можливості побачити проблеми психіки, допомогти побороти страхи, стимулювати до досягнення цілей тощо.

Заняття з живопису у закладах позашкільної освіти проходять як у класних приміщеннях (під час виконання навчальних завдань), так і на природі (під час проходження пленерних практик), задля розширення зображальних умінь учнів. Методики проведення занять з живопису на пленері націлені на зацікавлення учнів художньою роботою просто неба, дослідженню принципової

різниці між працею в майстерні та на свіжому повітрі, вивчення різного стану природи, аналізу різниці освітлення, глибини простору та інше.

Аналіз мистецтвознавчої, методичної та психолого-педагогічної літератури виявив чималу кількість досліджень з методики навчання образотворчого мистецтва, зокрема й живопису на пленері. Ця проблема висвітлена у працях В. Варданяна, М. Маслова, О. Музики, І. Руденко, О. Смірної, О. Сиви, О. Шевнюк, С. Якшиної та інших, де науковці досліджували різні аспекти навчання учнів малюнку, живопису, декоративно-прикладному мистецтву, творчій роботі в умовах відкритого середовища.

З наукових праць бачимо, що основою позашкільної педагогіки є виховання творчої особистості дитини. Навчаючись у закладах неформальної освіти учні мають можливість малювати не тільки за навчальною програмою, але й те, що їм до душі. Саме це є запорукою формування самостійної креативної особистості дитини. Позашкільні навчальні заклади надають учням широкі можливості: для розкриття творчого потенціалу; формування художніх умінь та набуття практичного досвіду в процесі вивчення різноманітних образотворчих дисциплін; розширення мистецтвознавчих знань під час ознайомлення з творчістю відомих митців; поліпшення психологічного стану, особливо коли малювання проходить під улюблену музику; розвитку комунікативних навичок у спілкуванні з однолітками тощо.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел за темою дипломного проекту виявив, що методиці навчання учнів позашкільних навчальних закладів живопису на пленері, на жаль, присвячено недостатньо уваги. Саме це посприяло вибору теми дипломної роботи: «Натюрморт «Спасівка» та методика навчання учнів в позашкільних навчальних закладах живопису на пленері».

Мета дослідження – полягає у розробці та обґрунтуванні методики навчання учнів закладів позашкільної освіти живопису на пленері; створенні авторського натюрморту «Спасівка».

Завдання дослідження:

- дослідити історію розвитку живопису на пленері;
- конкретизувати поняття натюрморту як жанру образотворчого мистецтва;
- проаналізувати творчий доробок митців за темою дослідження та створити авторську композицію «Спасівка»;
- визначити мету і зміст проведення занять з живопису на пленері у позашкільних навчальних закладах;
- запропонувати методiku навчання учнів живопису на пленері.

Об'єкт дослідження – навчання образотворчого мистецтва учнів закладів позашкільної освіти.

Предмет дослідження – методика навчання живопису на пленері в закладах позашкільної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань були використані такі теоретичні та емпіричні **методи**: аналітичний – для вивчення мистецтвознавчої, психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження; систематизація і класифікація – для визначення сутності та змісту поняття натюрморту як жанру образотворчого мистецтва; системно-структурний – для виявлення методів навчання учнів живопису на пленері; моделювання – для проектування провідних методів навчання живопису на пленері у закладах позашкільної освіти; спостереження – для виявлення ефективності розробленої методики; аналіз творчих робіт – для перевірки результативності запропонованих практичних завдань.

Наукова новизна одержаних результатів:

- доповнено методiku навчання учнів закладів позашкільної освіти основам живопису на пленері;
- досліджено історичний розвиток живопису в природних умовах;
- уточнено сутність поняття натюрморту як жанру образотворчого мистецтва;

- конкретизовано мету і зміст проведення занять на пленері у позашкільних навчальних закладах;
- розроблено практичні завдання з навчання учнів живопису на пленері;
- подальшого розвитку набули уявлення про вплив занять з живопису на пленері на розвиток особистості дитини.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження полягає у підборі сучасних методів навчання учнів закладів позашкільної освіти роботі на пленері, що сприяє розвитку пізнання дитиною навколишнього світу, на основі впровадження в навчальний процес практичних завдань з живопису. Представлена методика може бути ефективно використана на заняттях з образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах і художніх школах; курсах підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін; для збагачення методичної складової художньо-педагогічної практики та художньо-естетичного виховання молоді.

Матеріали висвітлені у дослідженні були опубліковані в науковій статті автора:

1. Кучеренко А. Пленерна практика у позашкільних навчальних закладах. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. студ. інтернет-конф. (м. Київ, 12 травня 2020 р.). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 360–366.

Матеріали наукової роботи оприлюднено у виступі автора на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції:

«Науковий простір студента: пошуки і знахідки», місто Київ, 12 травня 2020 року.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛЕНЕРНОГО ЖИВОПISY

1.1. Історичний розвиток живопису на пленері

Пленер – термін, що в перекладі з французької означає «на відкритому повітрі» і визначає художню роботу художника на природі. Основною відмінністю пленерного живопису від виконаного у майстерні є те, що митець створюючи художній твір просто неба може дослідити вплив природного освітлення й рефлексів (відображень) на всі зображувані об'єкти. Працюючи на пленері художник трансформує на картину кольори і відтінки природи, взаємодію світлових потоків з предметами, що створюють рефлекси, передає власне відчуття природи в повітряному середовищі.

Аналізуючи мистецтвознавчу літературу з теми дипломної роботи, визначаємо, що пленерний живопис отримав свій початок у Франції, в містечку Барбізон, у творчості молодих художників-пейзажистів Ж.Дюпре, Г. Курбе, Ж. Мілле, Т. Руссо та інших. Світло і колір вони піднесли до самостійного значення, зробили пленер основою своєї естетики.

Художник-живописець Ж. Мілле один із засновників так званої Барбізонської школи. Його твори мають надзвичайне значення в мистецтві. У своїй творчості він приділяв увагу малюванню жанрових композицій і сільських пейзажів. Ж. Мілле був зачарований селом і вирішив присвятити йому свою творчість. Художник планував не тільки малювати звичайні провінційні пейзажі, він хотів знайти в них душу, тонкий психологізм. І ці якості в повній мірі притаманні його найвідомішим та найхарактернішим картинам «Сівач» (1850 р.), «Складальниці класів» (1857 р.), «Пастух зі стадом» (1860 р.) [11]. Зазначені полотна наводимо у Додатку А, рис. А 1.1-А.1.3.

Характерними рисами художників-барбизонців були спостережливість і уважність до деталей. Для них була важлива натуральність і точність. Тому група митців переїхала в село, щоб мати можливість малювати з натури, відчутти, зрозуміти і передати різноманіття природних явищ у живописних етюдах. Так, для пейзажів Ж. Дюпре характерні уважне вивчення деталей та емоційне трактування складних і драматичних явищ природи, що підкреслюється насиченим тоном, контрастами кольору й тіні. Як приклад може стати його проста по композиції, але емоційно насичена робота «Пейзаж з коровами» (1870 р.) (Додаток А, рис. А.2.1).

В останні роки творчості він все більше писав етюди з натури, зокрема марини: «Борд-де-Мер» (1868-1872 р.), «Морський пейзаж» (1870 р.), «Морський відлив в Нормандії» (1870 р.) та інші (Додаток А, рис. А.2.2-А.2.4).

Підтримали і продовжили традиції написання етюдів на пленері французькі художники останньої третини ХІХ - початку ХХ століть. Так у живопису виникла одна з найбільших течій, що поширилася згодом на весь світ – імпресіонізм. Саме серед художників-імпресіоністів пейзажі і сцени з міського життя при природному світлі отримала нове життя. Імпресіонізм є найефектніший приклад роботи художників на пленері. Художній критик Ж. Кастаньярі у свій час зауважив, що імпресіоністи сприймають природу таким чином, що вона виходить не нудною і не банальною, їх живопис стрімкий, легкий, сповнений життя. Ж. Кастаньярі підкреслював, що ці митці не прагнуть до точного відтворення, а обмежуються загальним сприйняттям дійсності, відтворюють не пейзаж, а враження, яке він викликає.

Молоді художники Е. Дега, Е. Мане, К. Моне, К. Піссарро, О. Ренуар, А. Сіслей, П. Сезан похитнули історичні традиції, що склалися до них в образотворчому мистецтві. Але новітнє художнє бачення було настільки неприйнятним для їхніх сучасників, що картини імпресіоністів не розуміли,

вони не купувалися і не приймалися на виставки. Творчість художників-імпресіоністів представляємо у Додатку Б.

Хотілося б звернути більшу увагу на творчість провідного представника і засновника цього напрямку – художника К. Моне. Саме від назви його картини «Враження. Схід сонця» (1872 р.) бере початок назва всієї живописної течії (Додаток Б, рис. Б.1.1). Імпресіоністи цінували, досліджували й зображали кожен мить життя. Вони малювали широкими мазками, щоб показати рух і швидкоплинність часу. До них картини писали в студіях, не один день і навіть не один місяць. Імпресіоністи ж писалися безпосередньо з природи, в оточенні природи, а не на основі ескізів і підготовчих етюдів. Відомо, що Моне почав малювати картину «Враження. Схід сонця» через відкрите вікно свого номера в готелі о 7.35 і закінчив її через 10 хвилин! Роздивляючись пейзаж, ми відчуваємо цей ранок разом з художником. Створення сильного враження від написаної картини – це найвища майстерність автора [7, 32].

Художній метод імпресіоністів складався з розкладання тонів чистих кольорів спектру на їх складові. Виходив чистий, кольоровий, мерехтливий живопис. Імпресіоністи наносили фарби окремими мазками, іноді використовували контрастні тони на одній ділянці картини. Створювали цілісний механізм з відблисків, кольору та рефлексів. Широкі роздільні мазки відтворювали тремтіння повітря.

К. Моне у своїх живописних пошуках приділяв велику увагу експериментам з написання одного й того самого сюжету при різному освітленні. Працюючи над одним полотном не більше півгодини художник намагався передати ефект світла, швидко зміню моменту в найкоротший час. Після чого брався за іншу роботу і зображував даний пейзаж з іншим характером освітлення. Цей методичний підхід покладений в основу багатьох світових художніх шкіл з навчання реалістичного живопису.

Ми не можемо погодитися з думкою деяких науковців, що імпресіоністів не зачіпали гострі філософські проблеми і вони були осторонь буденності, й хочемо зазначити, що вони досліджували проблему більш глобальну, проблему людської душі, почуттів і емоцій. А те, що може торкнутися чиєїсь душі, безцінне. Досягти своєї мети художникам-імпресіоністам допомогла робота на пленері, на відкритому просторі. Своїми пошуками нових шляхів у мистецтві вони принципово змінили уявлення про нього та надали поштовх для швидкого розвитку різноманітних напрямків і сміливих експериментів.

Український національний пейзаж як самостійний жанр мистецтва, на думку О. Сова, сформувався на початку ХІХ ст. у творчості видатних художників Т. Шевченка та В. Штернберга. Науковець зазначає, що саме ці митці у своїх пейзажах першими почали відтворювати реалістично-поетичні картини рідного краю. Розквіт українського національного пленерного живопису відбувся у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. коли пейзажі почали вирізнятися образним змістом і живописними пошуками. Саме в пейзажі почали спостерігатися прагнення українських художників до нових засобів виразності. У пейзажних етюдах розв'язувалися проблеми пленеру, випробовувалися і бралися на озброєння здобутки імпресіонізму. О. Сова підкреслює, що до пленеризму у своїй художньо-творчій діяльності зверталися майже всі українські митці, серед яких видатні пейзажисти – Д. Боровков, М. Бурачек, В. Козловський, В. Кричевський, М. Мурашко, М. Пимоненко, Т. Яблонська та інші [20].

У наш час живопис на пленері є важливою частиною освітнього процесу. Працюючи на відкритому просторі, на природі художник вчиться спостережливості, уважності, чуттєвому сприйняттю світу. Тільки природа може дати нам розмаїття барв, світлових ефектів і емоцій. Тому, задля збагачення образотворчого досвіду та психоемоційного стану, необхідно

організувати заняття на пленері для учнів як художніх, позашкільних, так і загальноосвітніх навчальних закладів.

1.2. Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва

Твори образотворчого мистецтва, зокрема й живопис, прийнято розподіляти за жанрами. Жанр характеризується сюжетними і композиційними особливостями, своєрідним віддзеркаленням навколишньої дійсності. Художні твори поділяють на такі жанри: натюрморт, пейзаж, портрет, історичний, міфологічний, батальний, побутовий, анімалістичний, фантастичний. З часом деякі жанри втрачають свою актуальність і «відмирають», але натюрморт цікавий і в наш час, що підтверджено творчим доробком таких сучасних художників як М. Калінін, Є. Муковнін, І. Сафронова, М. Чалов та інші.

Назва «натюрморт» у різних мовах трактується по різному. Так, в англійській бачимо «Still life», у німецькій «Stilleben», що буквально означає «тихе життя», тоді, як французьке «nature morte» перекладається як «мертва натура». Визначаючи трактування поняття «натюрморту» як жанру образотворчого мистецтва зазначаємо, що це особливий вид картини, в якій у художній формі представлена композиція з об'єднаних у групу різноманітних предметів. Крім неживих предметів, у натюрморті можуть використовуватися ізольовані зображення об'єктів живої природи, що звернені в річ – квіти в букеті, тварини, риба на столі тощо. Нерідко у композицію натюрморту художники включають елементи пейзажу, або ж зображають натюрморт в природному середовищі – на пленері.

Натюрморт остаточно сформувався як самостійний жанр в Голландії, в XVII ст. Золота доба голландського натюрморту відзначається камерним характером, певною золотисто-коричневою кольоровою гаммою та темною тональністю. Художники з любов'ю komponували і опрацьовували деталі

фруктів, квітів, металевого та скляного посуду. Скромний і демократичний в першій половині століття, більш пишній, ефектний і барвистий у другій. Ці натюрморти переконливо відобразили через світ речей особливості свого часу

Голландська і фламандська школи стали історичним зразком з написання натюрморту. Особливість кольору та композиції доповнюється неймовірно дивним світінням. Предмети стають чимось особливим, вони начебто розмовляють з глядачем. Відносно фламандського, голландський натюрморт можна зазначити, що це скромні за розмірами та мотивами картини задушевного характеру першої половини XVII ст. Такі видатні голландські майстри пензля як П. Клас, В. Хеда найчастіше зображали так звані сніданки: натюрморти зі стравами [4] (Додаток В, рис. В.1.1, В.2.1.).

У другій половині XVII ст. поступово наростає прагнення буржуазії до аристократизації, що спричиняє зміну характеру натюрмортів. «Сніданки» В. Хеди змінюються розкішними «десертними» натюрмортами В. Калфа.

Аналіз мистецтвознавчих джерел підтверджує, що протягом XVIII-XIX ст. жанр натюрморту продовжував цікавити художників, він розвивався та видозмінювався в залежності від зміни стилів образотворчого мистецтва. У розрізі теми нашого дипломного проекту хотілося би проаналізувати творчі надбання відомих художників (В. ван Гога, П. Гогена, А. Матісса, П. Пікассо, П. Сезана), які у своєму мистецтві активно долучалися до жанру натюрморту.

П. Сезанн – французький художник імпресіоніст. Він як і всі імпресіоністи був новатором, застосовував у своїй творчості нові художні прийоми, намагався найбільш природно і життєво відобразити реальний світ у його рухливості та мінливості, передати свої швидкоплинні враження. Його натюрморти вражають навіть сьогодні і не тільки Париж, але весь світ. З восьми сотень картин, створених П. Сезанном, дві сотні – це натюрморти. «Я хочу вразити Париж за допомогою моркви і яблука», – зауважував художник [12]. Наприклад, у картині «Натюрморт з яблуками та апельсинами» (1900 р.) митцю

вдалося із звичайних речей створити особливий настрій (Додаток В, рис. В.4.1). З полотен митця на нас ллється енергія чистоти, сільської простоти. Все це викликає позитивні почуття, вражаючи сміливою колористикою, вдумливістю і нестандартною думкою художника [15].

Візитна картка В. Ван Гога (видатного голландського живописця епохи постімпресіонізму) – це натюрморти «Соняшники». Художник обоожнював цю квітку, вважав її символом вдячності й подяки. Сам жовтий колір асоціювався у митця з надією. У серії робіт «Соняшники» можна прослідкувати глибоку ідею у розумінні автора. Соняшники – це символ сонця, людського життя, вони розпускаються, яскраво світять, горять жовтим кольором (Додаток В, рис. В.3.1.-В.3.3.).

У творчості французького художника-постімпресіоніста П. Гогена, не велика кількість натюрмортів, але всі вони оригінальні та своєрідні. Коли П. Гоген відчував себе дуже втомленим він приступав до написання натюрмортів. Надзвичайністю митця було те, що він писав свої натюрморти тільки по пам'яті. Особливістю творчого доробку художника став змішаний жанр – це композиції, що включали портрет та елементи натюрморту. Взірцем такої картини є його «Натюрморт з фруктами», написаний в 1888 році [14].

Приклад наведено у Додатку В, рис. В.5.1.

Яскраві роботи французького художника А. Матісса залишили глибокий слід у світовому живописі. Всі його роботи сприймаються через чистий колір та чітку лінію, що вступають у складні взаємозв'язки один з одним, вони створюють пластичні смислові комбінації: «Блакитна скатертина» (1907 р.), «Золоті рибки» (1911 р.), «Натюрморт з зеленим сервантом» (1928 р.) «Натюрморт. Мушля на чорному мармурі» (1940 р.) та інші (Додаток Г, рис. Г.6.1-Г.6.4). Митець А. Матісс казав, що художник в першу чергу повинен мати почуття кольору як співак – голос, бо без цього він нічого не доб'ється. Він

стверджував, що гарного колориста можна впізнати навіть по начерку вугіллям [10].

На початку ХХ століття П. Пікассо зробив революційний переворот у мистецтві. Пошуки нових форм та унікальне емоційне бачення знайшли місце і в такому жанрі як натюрморт. Його роботи «Натюрморт з фруктами на столі» (1915 р.), «Натюрморт із свічкою» (1937 р.), «Кошик фруктів і пляшка» (1937 р.) виконані у різних стилістичних манерах, в яких працював митець. Власним художнім доробком П. Пікассо зовсім змінив традиційне уявлення, щодо мистецтва, зламав стереотипи (Додаток Д, рис. Д.1.1-Д.1.3). З часів Ренесансу європейські художники писали те, що вони бачать. Нікому з них не приходило в голову розкласти предмет на зовнішні елементи та композиційно об'єднати їх.

В українському живописі натюрморт досягав неперевершеності в мистецтві народного примітиву М. Приймаченко. Особливості її творчості – це спрощуванні форм, відсутність повітряної перспективи, локальні кольори. У творчому доробку М. Приймаченко велика кількість натюрмортів, які майстриня виконувала у техніці графіки. Вона малувала квіти у вазах, яскраві, незвичні за кольором та формою, що стають естетично-філософським трактуванням стосунків людини та Всесвіту. Найвизначнішими творами художниці, виконаними у жанрі натюрмарту стали: «Волошки у синій вазі» (1962 р.), «Соняшник життя» (1963 р.), «Квіти миру» (1965 р.), (Додаток Ж, рис. Ж.1.1-Ж.1.3)

Популярність натюрмортного жанру не зменшується і в наш час. Він не тільки прикрашає інтер'єри, але забезпечує естетичну насолоду, викликає позитивні емоції, презентує гармонію світу речей, які оточують людину, відтворює красу їх форм та матеріалів. Натюрморт відрізняється своєрідним підходом до створення полотна. Художник дивиться на речі звичайно зблизька, майже впритул, наближаючись до них таким чином, що його погляд може їх відчувати, визначити певні якості: важкість, пластику форми, особливості рельєфу

та фактур поверхні, деталі, а також існування предметів у середовищі. Створення натюрморту – це своєрідна розмова живописця з природою. У цій розмові художник висловлює своє ставлення до дійсності, вирішує різноманітні естетичні завдання [5].

Натюрморт як незалежний жанр образотворчого мистецтва має істотний вплив на глядача, оскільки надихає на переживання різноманітних почуттів, дозволяє відчувати вібрації часу, різних періодів, розкриває характер та світогляд автора. До цих слів можна лише додати, що мова, якою говорить художник з глядачем через натюрморт є унікальною, і він повинен володіти цією мовою досконало. Натюрморт, як ніякий інший жанр, пов'язаний безпосередньо із гармонійним ставленням до зображення і вирішує певні образотворчі завдання. Значення натюрморту залежить від композиції та цілісності образу, а також від особливостей творчої індивідуальності художника і стає мистецтвом тоді, коли художник бачить його сюжет, особливості композиції, колірну гамму, коли всі елементи стають єдиним цілим явищем [5].

У підсумку хочемо зазначити, що натюрморт це не просто зображення предметної композиції, це вислів думки художника, який передає почуття та своє уявлення дійсності, розв'язує естетичні питання.

1.3. Творча робота над художнім образом композиційним та колористичним вирішенням авторського натюрморту «Спасівка».

Початковим етапом роботи над будь-якою картиною є роздуми автора над тим, що він хоче донести своїм твором, яким буде його висловлювання, як найкраще розкрити ідею, сюжет, як викликати у свідомості глядача певні емоції. Для цього художнику треба створити художній образ. Образ – це властивий тільки мистецтву спосіб освоєння і перетворення дійсності. Саме через художній образ митцю простіше донести свою ідею до глядача.

В основу дипломного проекту була покладена ідея відтворення свята Яблучного Спаса через жанр натюрморту, виконаного у техніці олійного живопису. Для розкриття сюжету та створення особливого літнього святкового настрою найкраще, на наш погляд, підходить пленерний живопис. Зображення натюрморту на пленері дозволяє передати аромати серпня, останнього розквіту природи перед старінням і ніжний, але наполегливий яблуневий дух.

Яблучний Спас (Свято Преображення Господнього) – народно-християнське свято, яке відзначається 19 серпня православними та греко-католиками з IV століття. Він несе в собі сенс не тільки природного, але і духовного преображення, робить людей щедрішими й добрішими. У цей день яблука освячуються в церкві. Обов'язковими стравами святкового столу є запечені яблука, пироги, млинці з яблуками і мед. Задля зміцнення здоров'я вважалося необхідним у цей день покуштувати яблук з медом. Свято наповнено добром і вчить нас мислити позитивно, утримуватися від сварок, підтримувати рівні і доброзичливі відносини з людьми.

У світовому мистецтві маємо різноманітні зразки образотворчих творів, на яких присутні яблука (М. Вейстлінг «Літній врожай», М. Калінін «Яблука», М. Касаткін «Добрий дідусь», Б. Кустодиев «На терасі», М. і Л. Родіонові «Яблучний Спас», А. Харламов «Дівчинка з яблуками» тощо). Ці фрукти зображені по-різному – і як основні елементи композиції, і як допоміжні настроєві деталі. Багато художників зверталися у своїй творчості до вирішення теми Яблучного Спаса через жанр натюрморту: М. Калінін «Яблучний Спас», Є. Муковнін «Середина літа», І. Сафронова «Яблуневий Спас», М. Чалов та інші (Додаток 3, рис. 3.1.1-3.1.3).

Композицію авторського натюрморту «Спасівка» складають кошик з яблуками, мед у тарілці, соняшники в глечуку, гілка яблук і все це об'єднане рушником. З квітів до цієї теми найбільш вдалими здалися соняшники. Вони добре вписуються в ідею натюрморту. Символ соняшнику пов'язаний зі змістом

свята Яблучного Спаса. У даному натюрморті соняшники також створюють композиційну гармонію. Побудова твору відбувалася відповідно до законів і правил композиції. По-перше – це рівновага, по-друге – єдність і супідрядність.

Існують правила створення гармонії у натюрморті, якими ми користувались: об'єкти підходять за змістом; предмети мають різні форми і пропорції; різноманітність предметів за розмірами, що передбачає використання великих, середніх і дрібних об'єктів для більш цікавого ритму; колірна гармонія (драпірування й об'єкти повинні бути гармонійні за кольором); різноманітність текстур і фактур полягає у застосуванні предметів з різними поверхнями (матовими і глянцевиими, шорсткими і гладкими), що виглядають цікавіше, оскільки підкреслюють відмінність один одного [25].

Процес роботи над авторським твором «Спасівка» здійснювався на основі методичної послідовності виконання реалістичного натюрморту, що передбачав проходження таких основних стадій:

- створення пошукових ескізів олівцем;
- розробка колірно-тональних пошукових етюдів;
- перенесення знайденої композиції на полотно;
- віднаходження великих колірно-тональних співвідношень у картині;
- уточнення співвідношень за кольором і тоном;
- передача матеріальності предметів, просторовості;
- завершення та узагальнення.

На першій стадії було розроблено низку різноманітних пошукових ескізів загальної композиції натюрморту. Віднаходження співвідношення основних і другорядних предметів, складових композиції твору. Визначилися з форматом 100 x 110 см (Додаток К, рис. К.1.1).

Після затвердження найкращого композиційного вирішення, ми перейшли на наступну стадію – пошуку найвдалішого колірно-тонального вирішення. Зображення натюрморту на пленері ускладнюється тим, що крім плановості у

виконанні предметів, необхідно витримати просторовість оточуючого середовища, яке виступає тлом у композиції. На цьому етапі варто розробити ескізи у різній кольоровій гамі, на зближених і контрастних відтінках. Це допоможе віднайти саме вдале втілення ідеї у кольорі (Додаток К, рис. К.1.2, К.1.3).

Наступною стадією стало перенесення знайденої й затвердженої композиції на полотно. Найкраще це робити за допомогою вугілля або дуже м'якого олівця. Згідно ескізу зображення переноситься на формат. Найзручніше це робити за допомогою розмітки на квадрати. Для цього ескіз і оригінальний формат розділяють на однакову кількість невеликих квадратів по горизонталі й вертикалі. Потім механічно переносять кожний елемент з квадрату ескізу на формат, збільшуючи до необхідного розміру. Після нанесення основних і другорядних предметів, перед початком роботи фарбами, підготовчий рисунок необхідно зафіксувати спеціальним фіксатором або лаком для волосся. Це робиться для унеможливлення витирання рисунку та щоб крихти вугілля не створювали бруду під час роботи фарбами (Додаток К, рис. К.1.4).

На етапі віднаходження великих колірно-тональних співвідношень у картині великими плямами наносять основні співвідношення між предметами і простором. Відбувається це за рахунок визначення найбільш темних та світлих ділянок у роботі, віднаходження найбільш насичених і малонасичених колірних елементів, що необхідні для реалістичного відображення глибини простору в натюрморті. Основним методичним принципом роботи з тоном і кольором у натюрморті є рівномірність виконання живопису по всій поверхні формату. Для цього натюрморт починають прописувати з головних предметів, з подальшим виявленням взаємозалежних співвідношень на всій поверхні зображення (Додаток К, рис. К.1.5).

Стадія уточнення співвідношень за кольором і тоном передбачає відтворення у натюрморті просторовості, узгодженості планів, ефектів

світлоповітряного середовища, досягнення балансу співвідношень теплохолодності, колористичний та тональний аналіз форми зображуваних предметів. Працюючи на пленері слід враховувати, що у сонячний день на природні об'єкти впливають три джерела світла: сонце, віддзеркалене світло від неба й рефлекси (Додаток К, рис. К.1.6).

Переходячи на стадію передачі матеріальності предметів слід уважно віднестися до принципів зображення матових і глянцевих, шорстких і гладких складових натюрморту, відтворення білої тканини рушника, що найбільше приймає на себе рефлекси від трави, неба, квітів, фруктів. Працюючи над букетом варто не забувати, що окрім об'єму кожної квітки, треба витримати загальний об'єм. Треба підпорядкувати освітлення всіх елементів одному джерелу світла (на пленері це сонце). Зображаючи глибину простору в натюрморті, необхідно враховувати, що колір переднього плану більш насичений, ніж середнього та заднього, у ньому переважають теплі відтінки. Елементи переднього плану зображають більш контрастними, з проробкою об'єму та дрібних деталей (Додаток К, рис. К.1.7).

На останній стадії завершення та узагальнення роботи відбувається повернення до первинного враження від природи, зображення узгоджується із затвердженим ескізом. Перевіряється загальний колірний і тональний стан роботи, підпорядкованість планів, підсилюється передній план натюрморту та пом'якшується далекий (частина саду), уточнюються та завершуються деталі, увиразнюється й акцентується композиційний центр [24]. Приклад наводимо у Додатку К, рис. К. 1.8.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЖИВОПИСУ НА ПЛЕНЕРІ

2.1. Мета і зміст проведення занять на пленері у позашкільних навчальних закладах

Освітня програма спеціалізованих навчальних закладів (художніх шкіл, студій, закладів неформальної освіти) спрямована на формування в учнів як творчої ідентичності так і певних знань та навичок з образотворчих дисциплін. Крім загальної річної програми з фахових дисциплін (живопису, рисунку, композиції, скульптури), навчальними планами позашкільних навчальних закладів передбачено проходження учнями пленерної практики, в межах якої вихованці малюють на відкритому повітрі [8, с. 361].

Дослідження історичних методичних джерел виявило, що на початку ХХ ст. в Україні масово почали відкривати не тільки художні інститути, училища й художньо-педагогічні технікуми, але й вводити образотворчі дисципліни в шкільну та позашкільну навчальну практику, а це сприяло процесу розвитку національної художньої освіти. Серед фахових художніх дисциплін до 1930-х років не було місця роботі на природі. Пленер деякий час не входив до переліку обов'язкових систематичних навчальних завдань. Студенти, учні художніх шкіл та вихованці образотворчих гуртків використовували тільки вільний час на написання пейзажних етюдів, самостійно вивчаючи закономірності природного освітлення, законів лінійної та повітряної перспективи та колірно-тональних особливостей пейзажу в різні пори доби, року та станів природи. Після 1950 років відбуваються докорінні зміни у методиці художньо-професійної та позашкільної освіти, і живопис на пленері, під час проходження осінніх, літніх і весняних практик, став виконуватися як обов'язковий вид навчальної діяльності [20].

На сьогодні пленер – це невід’ємна частина навчального процесу в художніх школах та закладах неформальної освіти (мистецьких студіях, гуртках образотворчого мистецтва тощо). Він є основним видом художньої діяльності під час практичних занять на природі, де розширюються і доповнюються знання, уміння і навички з рисунку, живопису і композиції.

Загальна *мета пленерної практики* – поглиблення та закріплення теоретичних і практичних знань з художніх дисциплін, отриманих під час навчання; оволодінні навичками живопису та рисунку на відкритому повітрі, в природному світлоповітряному середовищі; формування в учнів здатності до самостійної творчої діяльності та усвідомленого ставлення до мистецтва шляхом придбання навичок роботи в природних умовах [8, с. 362].

Робота на відкритому повітрі створює певний настрій творіння і творення. Перебуваючи наодинці з природою учень може віднайти нові почуття сприйняття світу. На пленері з’являється можливість не тільки бачити і відчувати природу, але й чути її, дихати нею. Активізуються майже всі органи сприйняття (зір, дотик, слух, нюх) і відчуття посилюються. Фізичне бачення навколишньої дійсності для кожної людини однакове, оскільки всі бачать одні й ті самі об’єкти та явища, але сприйняття цих самих явищ і подій унікальне й неповторне для кожної особистості, особливо для художника – людини з тонким відчуттям реальності [3].

Ресурси природи у формуванні художника дуже потужні. Тому проведення занять на природі – важлива частина освітнього процесу. Митець ніби один на один зі стихією і це ще одна особливість пленерної практики. Учні звикають до самостійної роботи, зменшується кількість консультацій і контроль з боку викладача. Природа стає учителем з великим виховний потенціалом, закладеним у природних формах.

На пленері учні досліджують художні особливості роботи над природними об’єктами, вирішуючи поставлене викладачем завдання, вчаться

вибору пейзажного мотиву, грамотного компоювання і послідовності при виконанні вправи. Зображення навколишньої дійсності з урахуванням впливу на натурні об'єкти світлоповітряної перспективи і природного освітлення – є дуже складними завданнями для учнів. Вірне вирішення цих завдань вимагає від них ґрунтовних навичок з усіх образотворчих дисциплін [8, с. 362].

У пленерних завданнях використовуються знання набуті протягом навчального року на таких образотворчих дисциплінах як живопис, рисунок, композиція, кольорознавство, перспектива тощо. В етюдах застосовуються композиційні правила (передача руху, спокою, золотого перетину), прийоми і засоби композиції (ритм, симетрія і асиметрія, виділення сюжетно-композиційного центру, контраст, відкритість і замкнутість, цілісність), а також усі види рисунка: від швидкого лінійного начерку, короткочасних зарисовок до довготривалого тонового малюнка. У малюванні різноманітних об'єктів і архітектурних мотивів застосовуються знання й навички побудови об'ємних геометричних форм: куба, паралелепіпеда, кулі, конуса, піраміди. При виконанні живописних етюдів використовуються знання основ кольорознавства, навички роботи з аквареллю, гуашшю, вміння грамотно віднаходити тональні та колірні співвідношення [16].

Так як малюючи в природних умовах перед учнями ставиться насамперед завдання передачі колірно-тональних співвідношень у зображуваних об'єктах, саме живопис на пленері є провідним видом образотворчої діяльності. У процесі досягнення основної мети пленерного живопису вирішуються такі *основні завдання* в навчанні учнів:

- сприймання натури цілісно;
- компоювання зображення тривимірного простору на двовимірній площині аркушу;

- бачення, аналіз і зображення змін освітлення, світлового поєднання, колористики та тональності в різний час доби та за різноманітного погодного стану;
- розрізнення тепло-холодних співвідношень і відтінків у залежності від середовища, просторового віддалення планів, застосування на практиці законів кольорознавства, лінійної та повітряної перспективи;
- застосування при виконанні етюдів методу роботи великими колірно-тональними співвідношеннями [29].

Техніка виконання робіт на пленері може бути різноманітною і це обговорюється з викладачем. Як правило, для роботи в природних умовах обирають ту саму живописну техніку, яку опановують учні протягом навчального року. Це дозволяє відпрацювати живописні технічні можливості в інших умовах, розширити і поглибити художній досвід.

До *основних видів* навчальних робіт на пленері відносяться: зарисовка з природи, швидкий начерк, етюд (короткотривалий і довготривалий).

Тематичний план пленерної практики має чітко визначену структуру, що побудована за принципом «від простого до складного».

Спираючись на дисертаційне дослідження з пленерної практики художника-педагога О. Сиви, ми виокремлюємо серед навчальних завдань, що необхідно виконати учням у природних умовах такі:

- етюдів та зарисовок деталей пейзажу (рослини, квіти, гілки, дерева різних порід тощо);
- зображення фруктів та овочів на пленері;
- пейзажі із відображенням у воді (човен, очерет, місток та ін.);
- зарисовки представників тваринного світу в різних ракурсах і рухах (зображення свійських (коза, корова, собака, кіт, свиня, кінь, кріль та ін.) та екзотичних (жираф, слон, носоріг, верблюд, бегемот тощо) тварин,

- птахів (гуси, качки, індика, кури, голуби, ворони, горобці, фламінго, страуси, пави тощо) і комах (метелики, бабки, жуки, гусінь та ін.);
- короткотривалі етюди мінливих станів природи та пейзажу в різних умовах освітлення (ранок, захід сонця, сонячний і похмурий день тощо);
  - швидкі зарисовки пейзажних мотивів із глибоким простором (три-чотири плани);
  - багатосеансні панорамні етюди пейзажу різного часу доби;
  - начерки та етюди міського та сільського пейзажів, архітектурні мотиви (вулички міста), довготривалі етюди пам'яток історії та культури (вивчення національної спадщини);
  - портретні зарисовки та етюди людини в природних умовах;
  - творчі роботи за мотивами пленеру [24].

Оцінювання завдань, виконаних на пленерній практиці, відбувається на художніх переглядах у вигляді виставки навчально-творчих учнівських робіт. Критеріями оцінювання пленерних завдань є: дотримання правильної послідовності ведення роботи; вільне володіння передачею тональних і колірних співвідношень з урахуванням світлоповітряного середовища; грамотна передача пропорцій і об'єму предметів у просторі; впевнене використання виразних можливостей художніх матеріалів і технік; цілісність сприйняття зображуваного; вміння узагальнювати роботу; самостійне виявлення та усунення недоліків у роботі [8, с. 364].

Після проходження навчально-творчої пленерної практики учні повинні демонструвати такі *результати навчання*:

знати:

- закони повітряної перспективи;
- особливості сприйняття простору і кольору в натурі й зображенні;
- особливості сприйняття предметного та соціального середовища у процесі роботи;

вміти:

- дотримуватися у роботі основних етапів виконання етюдів в умовах пленеру: композиція етюдів, підготовчий малюнок, узагальнене живописно-пластичне зображення (ліплення форми кольором), завершення етюдів.

володіти:

- різними художніми матеріалами і техніками;
- методом роботи співвідношеннями [1].

Підсумовуючи все вищезазначене хочемо підкреслити, що пленерна практика для учнів позашкільних навчальних закладів є фундаментом для вдосконалення вмінь і навичок в образотворчому мистецтві, оволодіння новими зображувальними техніками, вона дає можливість проєкспериментувати з кольором у просторі та стає поштовхом для початку самостійної творчої роботи.

2.2. Методика навчання учнів позашкільних закладів освіти живопису на пленері.

Варто опинитися на природі в будь-який час доби – і відразу виникає бажання закарбувати побачене, власні враження. Хтось це робить за допомогою фотоапарата, а хтось – з пензлем у руках. Навчити дітей не тільки відчувати красу оточуючого світу, а й вміти зобразити на площині паперу враження від побаченого – це провідне завдання кожного художника-педагога. Працюючи з учнями на пленері, варто звертати їхню увагу на те, що будь-які об'єкти довкілля (озеро з качечками, дерева і квіти, камені й очерети, яблука на траві, корзина з їжею для пікніка, овочі та ягоди на грядках тощо) можуть бути як центром картини (натюрморту, пейзажу, жанрової композиції) так і її частиною.

Навчаючи вихованців тонкошам живопису на пленері вчитель має наголошувати на особливостях зміни освітлення, колірної та тональної гами у роботі, в залежності від пори року і часу доби. Протягом дня змінюється стан природи. Ранок, день і вечір різняться за освітленням, багато в чому колористика залежить від погоди. Тому, треба навчити учнів бачити світ тонкіше, у всьому розмаїтті кольорів, відтінків і півтонів, навчити їх передавати свої відчуття і враження в етюді, транслювати все пережите на площину паперу, виділяти головне, додавати чуттєвості. На пленері в учнів з'являється більше творчої свободи, вони стають самостійними.

Навчання учнів образотворчому мистецтву, зокрема й на пленері, спирається на *методику* – процес передавання вчителем знань, умінь і досвіду та засвоєння їх учнями. Методика навчання включає у себе форми, методи, прийоми й засоби.

Ефективними навчальними формами роботи під час художньо-творчої практики «Пленер» у позашкільних закладах освіти ми визначаємо:

- настановну конференцію;
- групову роботу над етюдами під керівництвом викладача;
- майстер-клас від вчителя або запрошеного художника-живописця;
- індивідуальні консультації вихованців під час виконання роботи;
- самостійну роботу учнів над творчими завданнями за програмою;
- підсумкову конференцію задля оцінювання пленерних робіт.

Провідними навчальними методами роботи на пленері, на нашу думку, є: пояснювально-ілюстративне викладання, композиційний пошук, робота з натури, вправи, стимулювання творчої активності, оцінювання продуктів творчої діяльності учнів.

Педагог повинен підготувати учнів до пленеру, надати якомога більше роз'яснювальної інформації, окреслити мету та завдання, наголосити на різниці в організації та проходженні практики, так як подальша робота на природі буде принципово відрізнятися від роботи у класі. Як правило, це відбувається перед початком навчально-творчої пленерної практики у *формі настановної конференції* із застосуванням *методу пояснювально-ілюстративного викладання*, де вчитель надає учням необхідну інформацію, щодо обладнання та матеріалів для роботи в природних умовах, наголошує що найкраще для пленеру підходить етюдник, який зручно розкладається і куди можна скласти все що потрібно: фарби, пензлі, палітру, папір, олівці тощо. Стати в нагоді може також розкладний стільчик. На настановній конференції учням окреслюють задачі, які перед ними ставляться на пленері, знайомлять з переліком навчальних і творчих завдань. Для цього показують приклади робіт, етюдів з методичного фонду, обговорюють репродукції робіт майстрів. Необхідно налаштувати учнів на серйозну, захоплюючу роботу, дати рекомендації, теоретичні знання. Для найефективнішої роботи на пленері формуються невеликі групи учнів від 8 до 10 осіб.

Викладач завчасно вибирає місце для проходження пленеру. Це може бути: живописна місцини, з можливістю дослідити глибину простору в пейзажі; вулички старої частини міста, де учні матимуть змогу зобразити архітектурні об'єкти; зоопарк, що дозволить зробити начерки з тварин і птахів тощо. Вчителю необхідно передбачити місце для укриття від сліпучого сонця або на випадок дощу. Після ознайомлення з місцевістю, учні вже можуть самостійно пробувати вирішувати завдання пленерного живопису. Озброєні знаннями, учні самі повинні спробувати відповісти на питання: «Що, навіщо і як я хочу намалювати?».

Застосування на пленері *методу пояснювально-ілюстративного викладання* ефективно також перед початком роботи учнів над пейзажним мотивом. Вчителю варто роз'яснити учням, з одночасним ілюструванням, як шукати цікавий сюжет, підмічати характерні особливості зображуваних об'єктів, визначитися з форматом (вертикальний, горизонтальний, квадратний), послідовно виконувати роботу, застосовувати різні методами акварельного живопису (а la prima, лесування, робота по-вологому, змішана техніка) та різноманітні технічні прийоми (мазки, заливки, крапки, перетікання тощо).

Можна показати вихованцям зразки пленерних та творчих робіт, виконаних учнями з попередніх років навчання, репродукції видатних живописців. Як зазначає О. Сова, важливо донести до учнів різницю у виконанні етюдів з натури та творчих авторських робіт (пейзажів, натюрмортів, тематичних композицій), що виконуються у майстерні, на основі зібраного натурального матеріалу. Способи виконання зазначених робіт принципова різняться. «Художня робота на пленері з натури – це виконання коротко- чи довгострокових пейзажів, начерків, зарисовок природних мотивів, підготовчих портретних етюдів з живої, рухливої натури у цікавих ракурсах чи за мінливих умов освітлення. У таких роботах досліджують колірну-тональну зміну зображуваних предметів за різних погодних умов, часу доби та пори року,

мінливість освітлення, емоційне сприйняття реальної дійсності. Ці роботи виступають підготовчим художнім матеріалом для творчих авторських робіт, що є підсумковими у кінці кожної вивченої пленерної теми» [24].

Малюючи на природі молоді художники отримують специфічний досвід, набувають нових знань, емоційних вражень, вчаться «бачити ширше», спостерігати. Учні спостерігають на пленері як стан освітлення впливає на загальну тональність етюд. Етюд, написаний вранці, при ранковому сонячному світлі, пишеться у світлій тональності, фарби в ньому ніби прозорі, кольорова гама золотаво-рожева, прохолодна. Пейзаж, написаний вдень, має, при яскравому денному сонячному освітленні, світлу тональність, а кольорову гаму – лимонно-блакитну. Похмурою дниною тональність етюд ущільнюється, кольорова гама змінюється на сіро-сріблясту. У надвечірньому пейзажі фарби згущуються, тональність етюд стає ще щільніше, загальна колористика при вечірньому сонячному світлі стає жовто-червоною. Призахідне сонце змінює колір предметів, змушує їх світитися, запалюючи помаранчеві, жовті, червоні кольори. Світло на предметах стає бронзовим і золотистим, тіні синіють. Вечірнє освітлення зближує фарби освітлених предметів. Робота над постановкою за таких умов вимагає більш щільних колірних співвідношень. У цій роботі зовсім інша колірна палітра та тональність, ніж у постановках, написаних вранці, або вдень [22]. Вночі, при місячному освітленні, етюди стають блакитно-зеленуватими. У цьому і полягають особливості живопису в умовах відкритого середовища.

Застосування на пленері *методу композиційного пошуку* полягає в усвідомленому виборі учнем найцікавішого за композиційним вирішенням сюжетного мотиву. Ефективною формою реалізації цього методу визначаємо *групову роботу над етюдами під керівництвом викладача*. Цей метод базується на рухові від ескізного пошуку найвдалішого та найвиразнішого вирішення пейзажу (компонування, тональні та колірні пошукові начерки) до обрання

ресурсів організації площини формату засобами художньо-пластичної мови реалістичної та формальної композиції. Провідне завдання методу – формування в учнів навичок компоновання пейзажного зображення у форматі. На початку роботи варто запропонувати вихованцям зробити в альбомі швидкі начерки, композиційні пошуки тієї місцини, що була обрана для пленеру. Це допоможе налаштуватися на продуктивну роботу, зануритись в природну атмосферу, віднайти характерні деталі та риси пейзажу, вдалі ракурси у композиційній побудові, визначитись з колірно-тональним нюансуванням [24].

Для опанування *методом композиційного пошуку* пропонуємо такі завдання для учнів:

1. виконати декілька начерків компоновки пейзажу з різних точок зору;
2. написати 2-3 невеликі (5x10 см) швидкі етюди (за 5-7 хв) обраною місцевості широкими мазками із виявленням основних колірно-тональних співвідношень; робота великими плямами.

В основу навчання учнів живопису на пленері покладено *метод роботи з натури*. Усвідомлений погляд на природу (пейзаж, натюрморт, людину) сприяє розвитку в учнів здатності гостріше спостерігати й аналізувати оточення, активізує просторове мислення та зорову пам'ять, формує здатність роботи за уявленням і уявою. Варто певну кількість пленерних занять із застосуванням цього методу проводити у формі *майстер-класу* від вчителя або запрошеного художника-живописця. Так як це дозволить унаочнити професійне виконання пейзажу в природних умовах, надихне учнів на плідну роботу.

Метод роботи з натури на пленері передбачає формування в учнів:

- здатності сприймати природу в тривимірному просторі;
- вміння вибору мотиву пейзажу, точки зору та віднаходження лінії горизонту;
- цілісності сприйняття природи з урахуванням загального стану освітлення;

- вміння порівнювати відтінки природи за кольорним тоном, світло-насиченістю, витримувати кольорно-тональний масштаб;
- здатності створювати виразні та образні композиційні рішення пейзажу;
- творчої уяви.

Практичні завдання з живопису на пленері різноманітні. Вони ускладнюються з кожним роком навчання за принципом «від простого до складного». Це етюди, пейзажі, натюрморти, фрагменти архітектури, портрет або фігура людини, творчі композиції.

Спочатку на пленері розв'язують прості задачі, але дуже важливі для подальшої роботи і формування художнього мислення. Для роботи беруть м'який олівець, на початковому етапі акварельні фарби і невеликий формат паперу. На маленькому форматі легше компоувати, швидко розібратися в пропорційних і кольоро-тональних співвідношеннях. Це начерки і етюди місцевості, невеличкі пейзажі з простими сюжетами. Важливо навчитися бачити, вибирати пластику форми, силуети, лінії, ритми, гармонію кольорних поєднань, кольорової гами, колориту, передавати стан природи, зловити чуттєвість моменту.

Правдиве зображення пейзажу вимагає ретельного вивчення природи. Тому, паралельно з роботою над короткостроковими етюдами необхідно вчитися детально опрацьовувати форму окремих частин пейзажу, зображати характерні особливості порід дерев, чагарників, трав, різних станів природи. Паралельно з виконанням живописних завдань необхідно робити графічні начерки, замальовки і малюнки тривалого характеру. Робота над живописним чи графічним завданням за методом роботи з природи потребує дотримання наступних стадій виконання:

- компоування зображення;
- лінійно-конструктивна побудова об'єктів;
- виявлення великих кольорно-тональних співвідношень;

- конкретизація та уточнення колірних і тональних співвідношень;
- завершення та узагальнення.

Під час роботи на пленерній практиці не завадить розповісти учням до яких спостережень дійшли видатні майстри-живописці працюючи на природі, навести дані, що лягли в основу з теорії кольорознавства. Наприклад: «Видатний імпресіоніст Клод Моне не пройшов повз наукових відкриттів, що стосувалися оптики, розкладання кольору. Він підмітив, що додаткові кольори спектра (червоний – зелений, синій – оранжевий, фіолетовий – жовтий) знаходячись поряд підсилюють один одного, а при змішуванні – знебарвлюються. Будь-який колір, покладений на біле тло, здається оточеним легким ореолом від додаткового кольору. Теж саме відбувається у тінях, що відкидаються предметами, коли вони освітлені сонцем – там проступає колір, додатковий до основного кольору предмета».

Для оволодіння учнями *методу роботи з натури* за нашою методикою вони мають виконати такі завдання:

1. дослідити колірно-тональні зміни у «Пейзажі з глибоким простором» (3-4 просторові плани);
2. виконати простий «Натюрморт у траві» за сонячного освітлення методом лесування;
3. створити серію архітектурних пейзажів «У старому дворіку»;
4. вивчити вплив рефлексів у «Портреті натурника» за умов розсіяного освітлення (у тіні дерева, під навісом або у хмарний день) тощо.

Основою *методу вправ* є багаторазове повторення будь-якої дії для розвитку або вдосконалення художнього вміння або навички роботи. Цей метод передбачає інструктування учнів та демонстрування вчителем зразка виконання певної дії з паралельним коментуванням. Найкраще для цього підходить навчальна форма індивідуальної консультації. Для виконання робіт на пленері за методом вправляння треба продумати низку нескладних завдань, які б надали

учням можливість опанувати певними вміннями (наприклад, виконання технічних вправ для освоєння певної живописної техніки – по-вологому, a la prima тощо).

Викладачу, який проводить заняття на пленері варто спиратися на методику видатного художника-пейзажиста М. Кримова, який дослідив зміну колірно-тональних співвідношень у природі та створив навчальну «пейзаж-таблицю». У цій методичній таблиці наведені дев'ять однакових зображень білого будинку на тлі дерев у різний час доби. У зображеннях пейзажу можна прослідкувати тональну та колірну трансформацію білого відтінку в залежності від джерела освітлення. Таким чином для перших вправ на пленері рекомендується обирати простий мотив з світлим об'єктом і вивчити вплив оточення на предмет в різний час доби. Тут можна згадати імпресіоністів і їх теорію кольоро-тональних співвідношень вранці, вдень, ввечері.

Для успішного оволодіння методом вправ на пленері, пропонуємо виконання наступних завдань:

1. відпрацювання різних живописних технік (акварель, гуаш, пастель) під час виконання етюду «Туманний ранок» (виконання тематичного етюду в трьох живописних варіантах);
2. дослідження характерних особливостей різних методів акварельного живопису (a la prima, робота по-вологому, змішана техніка) при написанні короткочасних пейзажів на тему «Дощовий день»;
3. виконання етюду одного й того самого пейзажу в різний час доби (ранок, день, захід сонця, сутінки).

Метод стимулювання творчої активності під час роботи на пленері спирається на накопичення учнями нових художньо-емоційних вражень від різноманітності середовища, його швидкоплинності та мінливості. Це сприяє новому погляду на світ та може стати зародженням своєї філософії. Особисті спостереження, відкриття і враження формують погляд на світ і як наслідок

художню ідентичність особистості дитини. Навчальною формою для забезпечення окресленого методу є *самостійна робота* над творчими завданнями за програмою.

С. Якшина зазначає у своїй публікації, що природа і навколишня реальність – першооснова творчості в усіх видах діяльності. Через спостереження реальності особистість приходиться до поняття фантазії – прекрасної здатності будь-якої людини. На її думку, одним із способів стимулювання творчої активності й розвитку фантазії учнів є виконання ряду незвичайних і несподіваних завдань, виконуючи які систематично і цілеспрямовано, діти розвивають уяву, виробляють звичку до відкриття, власного вирішення проблеми, вміння відійти від зразка і працювати за власним бажанням і задумом [31].

Спираючись на методику С. Якшиної та задля ефективного впровадження методу *стимулювання творчої активності* учнів пропонуємо такі завдання за мотивами пленеру:

1. намалювати серію начерків-образів на тему «Диво–звір», «Диво –птах»;
2. створити декоративну композицію «Казкова квітка»;
3. розробити творчу композицію на тему «Місто майбутнього»;
4. зобразити образ «Дерево життя»;
5. придумати художню композицію «Край, де серце».

Після закінчення навчально-творчої пленерної практики проводиться *підсумкова конференція* із застосуванням *методу оцінювання продуктів творчої діяльності учнів*, що дає змогу комплексно оцінити рівень художніх умінь і творчого мислення вихованців, їх здібностей до композиційних і колористичних пошуків, здатність реалізувати власну ідею. Як правило, оцінку проводить художня рада з викладачів позашкільного навчального закладу у вигляді виставки учнівських пленерних робіт. Основними критеріями оцінювання є *грамотність* застосування законів і принципів образотворчого мистецтва,

технічність володіння художніми матеріалами та основними фаховими технологіями, *цілісність* сполучення композиційних, пластичних, колористичних і графічних елементів твору, *креативність* асоціативно-смыслових зв'язків форми та образу композиції. Найкращі навчально-творчі пейзажі відбираються в методичний фонд закладу позашкільної освіти, в подальшому демонструються як кращі зразки виконання роботи на пленері та експонуються на виставках художніх робіт учнів [24].

Впровадження розробленої методики відбувалося на заняттях з дітьми у приватній студії міста Києва. Учні з цікавістю й відповідальністю ставились до виконання усіх навчальних і творчих завдань. Аналіз результатів пленерної практики та виконаних учнями робіт, показав покращення рівня їх художньої підготовки, розширення креативних здібностей, уяви і фантазії під час створення творчих завдань, набуття практичного досвіду живопису на пленері.

Важко уявити навчання в художніх навчальних закладах без практики з живопису на відкритому просторі. Пленерний живопис багато значить для формування молодого художника. Методика пленерної практики в умовах відкритого середовища в навчальних закладах нашої країни була розроблена професіоналами, людьми які віддані мистецтву. Вже має свою історію, але постійно допрацьовується, оновлюється паралельно з загальними змінами в суспільстві і робить незамінний внесок в процес образотворчого мистецтва.

ВИСНОВКИ

Проаналізовані у роботі мистецтвознавчі, педагогічні, методичні джерела та розв'язання поставлених завдань дозволяють дійти таких висновків:

1. У процесі написання пояснювальної записки було досліджено історію розвитку пейзажного живопису на пленері від часів Барбізонської школи до сьогодення. Виявлено, що пленерний живопис, як трансформація художником на картину кольорів та відтінків оточуючої дійсності, взаємодії світлових потоків з предметами, отримав свій початок у Франції, в містечку Барбізон, у творчості молодих художників-пейзажистів Ж.Дюпре, Г. Курбе, Ж. Мілле, Т. Руссо та інших. Продовжили традиції написання етюдів на пленері французькі художники-імпресіоністи Е. Дега, К. Моне, К. Піссарро, О. Ренуар, А. Сіслей, П. Сезан, які своїми творами похитнули історичні традиції, що склалися до них в образотворчому мистецтві. Розквіт українського національного пленерного живопису відбувся у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., коли пейзажі почали вирізнятися образним змістом і живописними пошуками. Це засвідчує живописна спадщина В. Кричевського, М. Мурашко, М. Пимоненко, Т. Яблонської та інших видатних вітчизняних митців.

2. У роботі конкретизовано трактування жанру образотворчого мистецтва «натюрморту» як особливого виду картини, в якій у художній формі представлена композиція з об'єднаних у групу різноманітних предметів. Простежено, що крім неживих предметів, у натюрморті можуть використовуватися ізольовані зображення об'єктів живої природи, що звернені у річ – квіти в букеті, тварини, риба на столі тощо. Нерідко у композицію натюрморту художники включають елементи пейзажу, або ж зображають натюрморт в природному середовищі – на пленері. Аналіз етапів розвитку цього жанру від голландських натюрмортів ХVІІ ст. до творів створених у наш час

підтвердив, що він розвивався та видозмінювався в залежності від зміни стилів образотворчого мистецтва. У дипломі розглянуто надбання таких видатних митців як В. ван Гог, П. Гоген, П. Клас, А. Матісс, П. Пікассо, М. Приймаченко, П. Сезана, В. Хеда, які у своїй творчості активно долучалися до жанру натюрморту.

3. Проаналізовано художній доробок сучасних живописців (М. Калінін «Яблучний Спас», Є. Муковнін «Середина літа», І. Сафронова «Яблуневий Спас», М. Чалов «Яблучний Спас»), які у своїй творчості зверталися до розкриття теми Яблучного Спаса саме через жанр натюрморту, роблячи це самобутньо, майстерно та неповторно. Спираючись на розглянуті зразки натюрмортів було розроблено власну авторську композицію «Спасівка», процес роботи над якою здійснювався на основі методичної послідовності виконання реалістичного натюрморту, що передбачав проходження таких основних стадій: створення пошукових ескізів олівцем; розробка колірно-тональних пошукових етюдів; перенесення знайденої композиції на полотно; віднаходження великих колірно-тональних співвідношень у картині; уточнення співвідношень за кольором і тоном; передача матеріальності предметів, просторовості; завершення та узагальнення.

4. Визначено мету і зміст проведення занять з живопису на пленері у позашкільних навчальних закладах. А саме, загальною *метою пленерної практики* є поглиблення та закріплення теоретичних і практичних знань з художніх дисциплін, отриманих під час навчання; оволодіння навичками живопису та рисунку на відкритому повітрі, в природному світлоповітряному середовищі; формування в учнів здатності до самостійної творчої діяльності та усвідомленого ставлення до мистецтва шляхом придбання навичок роботи в природних умовах. У процесі досягнення основної мети пленерного живопису вирішуються такі *основні завдання* в навчанні учнів: вміння сприймати натуру цілісно; компоувати зображення тривимірного простору на двовимірній

площині аркушу; бачити, аналізувати і зображати зміни освітлення, колористики та тональності в різний час доби та за різноманітного погодного стану; розрізняти тепло-холодні співвідношення у залежності від середовища, просторового віддалення планів; використовувати на практиці закони кольорознавства, лінійної та повітряної перспективи; застосовувати при виконанні етюдів метод роботи великими колірно-тональними співвідношеннями. До *основних видів* навчальних робіт на пленері відносяться: зарисовка з натури, швидкий начерк, етюд (короткотривалий і довготривалий). *Тематичний план* пленерної практики має чітку структуру, що побудована за принципом «від простого до складного» – від зарисовок рослин і фруктів до складних просторових пейзажів та творчих композицій.

5. Запропоновано методику навчання учнів позашкільних закладів освіти живопису на пленері, яка полягає у застосуванні таких *методів і форм* як:

- методу пояснювально-ілюстративного викладання (ілюстрування зразками учнівських робіт з попередніх років навчання, репродукціями видатних художників, демонстрування ефективних живописних методів та прийомів роботи на пленері, методичної роботи над пейзажем) у формі настановної конференції;

- методу композиційного пошуку (усвідомленого вибору учнем найцікавішого за композиційним вирішенням сюжетного мотиву) у формі групової роботи над етюдами під керівництвом викладача;

- методу роботи з натури (реалістичного відтворення на форматі вражень від побаченого пейзажу) у формі майстер-класу від вчителя або запрошеного художника-живописця;

- методу вправ (багаторазового повторення будь-якої дії для розвитку чи вдосконалення художнього вміння або навички роботи) у формі індивідуальних консультацій вихованців під час виконання роботи;

- методу стимулювання творчої активності (накопичення нових художньо-емоційних вражень від різноманітності середовища, його швидкоплинності та мінливості та створення на їх основі авторського продукту) у формі самостійної роботи учнів над творчими завданнями за програмою;

- методу оцінювання продуктів творчої діяльності учнів (змоги комплексного оцінювання художніх умінь і творчого мислення вихованців, їх здібностей до композиційних і колористичних пошуків, здатності реалізувати власну ідею) у формі підсумкової конференції.

Розроблена авторська методика передбачає виконання учнями низки навчальних і творчих пленерних робіт, що забезпечують поступове вдосконалення художніх умінь і навичок вихованців та їх творче зростання.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що на прикладному рівні запропонована методика може застосовуватися для вдосконалення навчального процесу у закладах позашкільної освіти, для збагачення методичної складової художньої та педагогічної практики, а також для підвищення кваліфікаційного рівня вчителів мистецьких дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варданян В. А. Программа учебно-творческой практики Пленэр. Мордовский государственный педагогический институт им. М. Е. Евсевьева. Саранск, 2011. 9 с.
2. Визер В. В. Живописная грамота. Основы пейзажа. СПб.: Питер, 2007. 192 с.
3. Восприятие мира. Life *Secrets*. *Секреты жизни*. Научно-популярный журнал *прожизнь*. URL: <https://lifesecrets.in.ua/ru/myths-and-misconceptions/human/perceptions-and-feelings/231-perception-of-the-world.html> (дата звернення: 28.04.2020).
4. Голландские мастера натюрморта. Художники Клас, Хеда, Кальф и Бейерен. *Арт Планета Small Bay*, художественно-исторический музей URL: http://smallbay.ru/article/holland_still-life.html (дата звернення: 1.05.2020).
5. Деркач Лариса. Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RrpG8dfM9Tk> (дата звернення: 10.05.2020).
6. Землякова Г. М. Живописные этюды и наброски как средство формирования художественных и педагогических способностей студентов художественно-графических факультетов педагогических институтов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2001. 285 с.
7. Клод Моне. Впечатление. Восходящее солнце URL: https://8poster.ru/pictures/Vpechatlenie_Voshodyashee_solntse/ (дата звернення: 10.05.2020).
8. Кучеренко Анастасия. Пленерна практика у позашкільних навчальних закладах. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки*: матеріали VII

- всеукр. наук.-практ. студ. інтернет-конф. (12 травня 2020 р.). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 360-366.
9. Маслов Н. Я. Пленэр. Практика по изобразит. искусству: учеб. Пособие. Москва : Просвещение, 1984. 112 с.
  10. Матисс натюрморты. Aquareller. *Курс акварельной живописи. Форум художников.* URL: <http://aquareller.com/wdr/201807/matiss-natjurmorty/> (дата звернення: 15.04.2020).
  11. Милле Жан Француа URL: <https://artifex.ru/%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C/%D0%B6%D0%B0%D0%BD-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D0%B5> (дата звернення: 12.04.2020).
  12. Мир – это яблоко. Натюрморты Поля Сезанна – в Филадельфии. URL: https://artchive.ru/news/360~Mir_eto_jabloko_Natjurmorty_Polja_Sezanna_v_Filadel'fi (дата звернення: 1.05.2020).
  13. Музыка О. Я. Пленер : практика з образотворчого мистецтва : навчально-методичний посібник. Умань : ФОП Жовтий О.О. 2016. 134 с.
  14. Описание картины «Ваза с двенадцатью подсолнухами В. Гога». URL: <https://5sec.info/kartiny/kartina-van-gog-vaza-s-dvenadcatyu-podsolnuxami/> (дата звернення: 9.04.2020).
  15. Поль Сезанн «Натюрморт с яблоками та апельсинами». *Платформа Medium* URL: https://medium.com/@lchf_int/%D0%BF%D0%BE%D0%B%D1%8C%D1%81%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BD-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%82-%D1%81-%D1%8F%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%B8%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8-48c12c81d122 (дата звернення: 6.04.2020).

16. Програма по учебному предмету пленэр. *Санкт-Петербургская детская художественная школа N 917*. 2013 г. URL: <http://www.dhsh17.ru/content/documents/documents/plener.pdf> (дата звернення: 11.05.2020).
17. Руденко І. В. Художньо-творчі вправи як засіб формування творчої активності підлітків. *Мистецтво та освіта*. Київ : Педагогічна думка, 2013. № 3 (69). С. 24-38.
18. Рындин А. С. Живопись. Теория и практика. Одесса: КП ОГТ, 2010. 287 с.
19. Смірнова О. О. Методика формування художньо-педагогічної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання декоративно-прикладного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 200 с.
20. Сова Ольга. Історичний огляд зародження художньої роботи на пленері. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. Вип. 2, Ч. 2. С. 227-235.
21. Сова О. С. Методика виконання пейзажу на пленері. *Наукові праці*. Миколаїв, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 124 – 127.
22. Сова О. Навчання образотворчого мистецтва на пленері : Навчальний посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 104 с.
23. Сова О. С. Система навчальних завдань з пленерної практики майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. Київ : «Педагогічна думка», 2016. Вип. № 1(79) 2016. С. 38-41.
24. Сова О. С. Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 320 с.
25. Трушнікова Марина. Натюрморт, как правильно его составить чтобы получить гармоничную картину. *Творческая мастерская с Мариной*

- Трушниковой*. URL: <https://izo-life.ru/kak-pravilno-sostavit-natyurmort/> (дата звернення: 6.05.2020).
26. Черватюк В. О. Методичні рекомендації з пленерного живопису для молодих художників. *Українська академія мистецтва*. Київ, 2013. Вип. 21. С. 44-51.
  27. Чмелик І. Пленерна практика у Карпатах як важливий чинник професійної підготовки вчителя мистецьких дисциплін. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 10. С. 166-168.
  28. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: Навч. Посіб. Київ : Освіта України, 2017. 311 с.
  29. Филатова К. В. Пленэр, как процесс обучения и воспитания учащихся художественной школы. *Интерактивная площадка «Поленовский форум»*. URL: http://polenovchtenia.org.ru/?page_id=371 (дата звернення: 22.04.2020).
  30. Шарокина Л. Т. Особенности формы и методы работы художественной студии на пленэре. *Методические рекомендации. Муниципальное автономное образовательное учреждение дополнительного образования*. Томск, 2018. С. 6-27.
  31. Якшина С. В. Развитие творческого потенциала личности обучающихся на уроках изобразительного искусства. *Инфоурок. Ведущий образовательный портал в России*. URL: <https://infourok.ru/razvitie-tvorcheskogo-potenciala-lichnosti-obuchayuschih-sya-na-urokah-izobrazitelnogo-iskusstva-iz-opita-raboti-3640634.html>. (дата звернення: 11.05.2020).
  32. Я люблю рисовать свет! Живопись Клода Моне. Импрессионизм. *Ярмарка мастеров*. URL: <https://www.livemaster.ru/topic/3006103-ya-lyublyu-risovat-svet-zhivopis-kloda-mone-impressionizm> (дата звернення: 28.04.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади робіт художників Барбізонської школи

Рис. А.1.1. Ж.Мілле.
«Сівач». 1850

Рис. А.1.2. Ж.Мілле.
«Складальниці класів». 1857

Рис А.1.3. Ж.Мілле.
«Пастух зі стадом». 1860

Рис. А. 2.1. Ж.Дюпре.
«Пейзаж з коровами». 1870

Рис. А.2.2. Ж.Дюпре.
«Борд-де-Мер». 1868-1872

Рис. А.2.3. Ж.Дюпре.
«Морський пейзаж». 1870

Рис. А.2.4. Ж.Дюпре
«Морський відлив в Нормандії». 1870

Додаток Б
Творчий доробок художників-імпресіоністів

Рис. Б.1.1. К.Моне.
 «Враження.Схід сонця». 1872

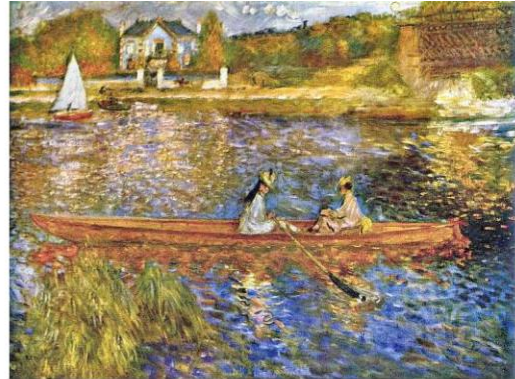

Рис.Б.2.1. О. Ренуар.
 «Сена в Аньєре». 1879

Рис. Б.3.1. К. Піссарро.
 «Бульвар Монмартр.
 Після опівдні, сонячно». 1897

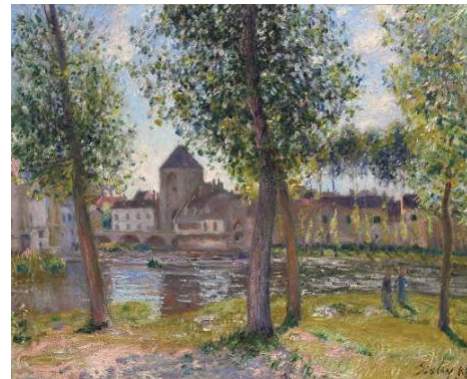

Рис.Б.4.1. А. Сіслей.
 «Тополі в Море-сюр-Луан,
 після полудня в серпні». 1888

Рис. Б.1.1. П. Сезанн.
 «Гора Святої Вікторії». 1887

Рис.Б.2.1. Е. Мане.
 «Дім у Руелі». 1882

Додаток В

Натюрморт у світовому мистецтві

Рис. В.1.1. П.Клас.
«Сніданок». 1646

Рис. В.2.1. В. Хеда.
«Натюрморт з позолоченим кубком». 1635

Рис. В.3.1. В. Ван Гог.

Рис. В.3.2. В. Ван Гог.

Рис. В.3.3. В. Ван Гог.

«Соняшники». 1888 (варіант 1, 2, 3)

Рис. В.4.1. П.Сезан.
«Натюрморт з яблуками
та апельсинами». 1900

Рис. В.5.1. П.Гоген.
«Натюрморт з фруктами». 1888

Додаток Г

Роботи французького художника А. Матісс

Рис. Г.6.1. А.Матісс.
«Блакитна скатертина». 1907

Рис. Г.6.2. А.Матісс.
«Натюрморт з зеленим сервантом». 1928

Рис. Г.6.3. А.Матісс.
«Золоті рибки». 1911

Рис. Г.6.4. А.Матісс.
«Мушля на чорному мармурі». 1940

Додаток Д
Натюрморти П.Пікассо

Рис. Д.1.1. П.Пікассо.
«Натюрморт з фруктами на столі». 1915

Рис. Д.1.2. П.Пікассо.
«Натюрморт із свічкою». 1937

Рис. Д.1.3.
П.Пікассо.
«Кошик фруктів і пляшка». 1937

Додаток Ж
Творчість М. Приймаченко

Рис.Ж.1.1.
М.Приймаченко.
«Волошки у синій вазі». 1962

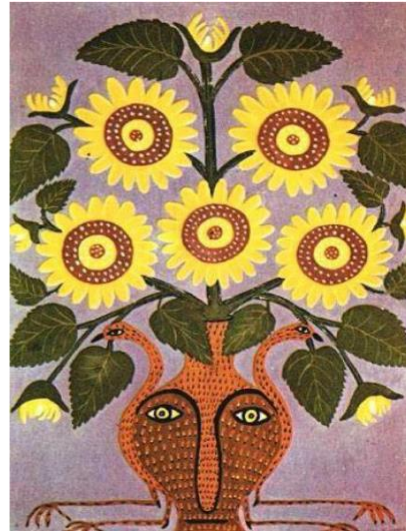

Рис.Ж.1.2.
М.Приймаченко.
«Соняшник життя». 1963

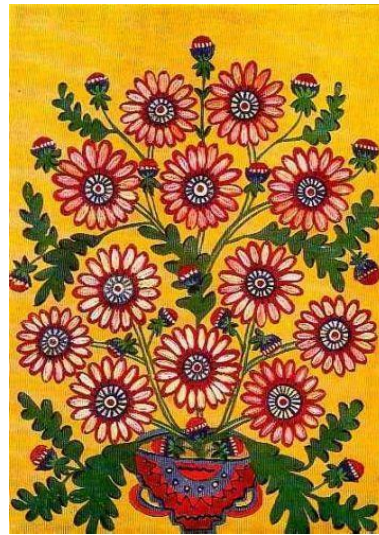

Рис.Ж.1.3.
М.Приймаченко.
«Квіти миру». 1965

Додаток 3

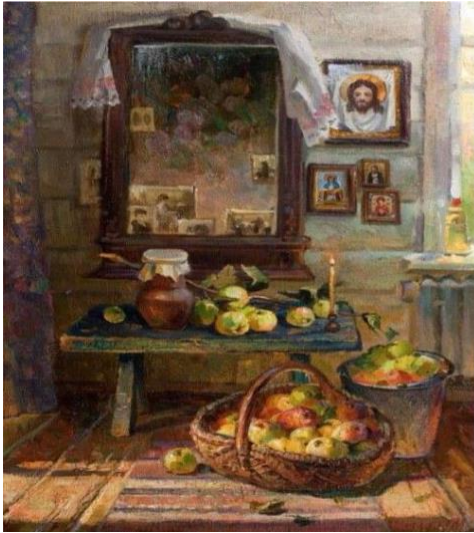

Рис. 3.1.1.
М. Калінін.
«Яблучний Спас». 2011

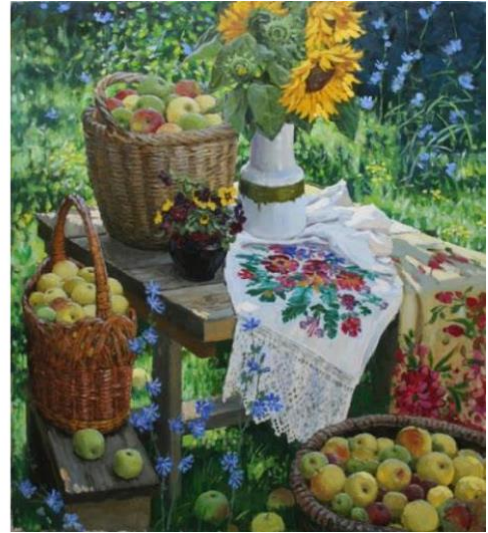

Рис. 3.1.2.
Є. Муковнін.
«Середина літа». 2008

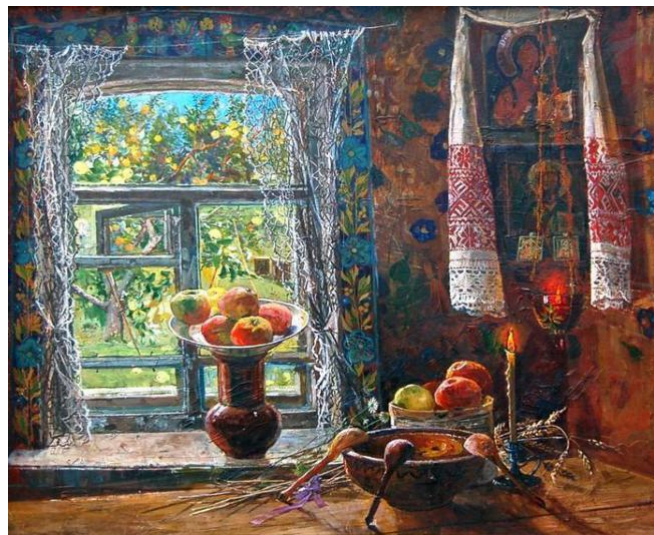

Рис.3 1.3.
І. Сафронова.
«Яблуневий спас».1996

Додаток К

Робота над авторським натюрмортом «Спасівка»

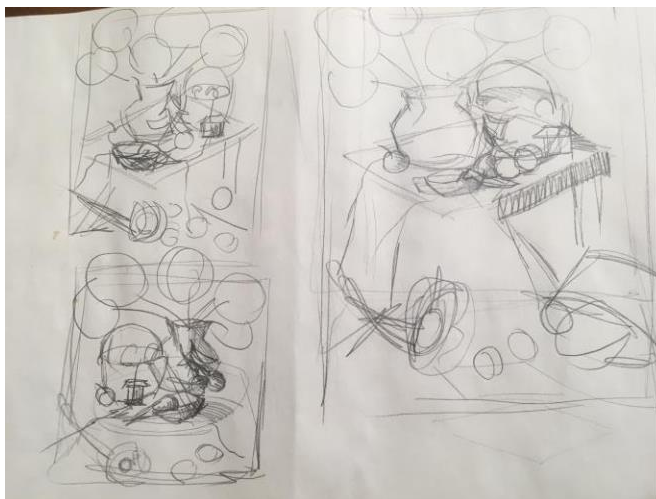

Рис. К.1.1.
Пошукові ескізи.

Рис. К.1.2.
Ескізи в кольорі. Варіант 1.

Рис. К.1.3.
Ескізи в кольорі. Варіант 2.
Затверджений варіант.

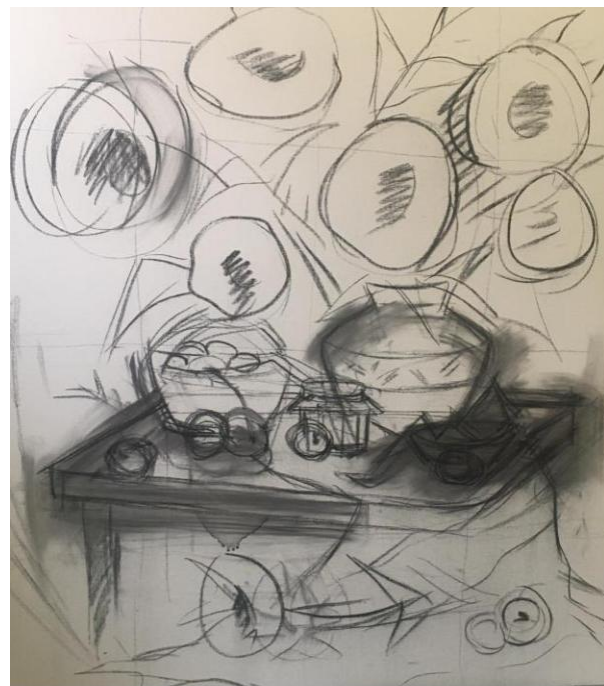

Рис. К. 1.4.
Перенесення композиції на полотно.
Стадія компоунання.

Рис.К.1.5.

Стадія віднаходження великих
колірно-тональних співвідношень.

Рис. К.1.6.

Стадія уточнення співвідношень
за кольором і тоном.

Рис. К.1.7.

Стадія передачі
матеріальності предметів.

Рис. К.1.8.
Завершена робота.
Натюрморт «Спасівка». 2020

Додаток Л

Заняття 1. Написання пейзажу на пленері (для дітей 10-12 років)

Тип заняття: комбінований

Мета заняття:

Навчальна. Формувати в учнів здатність до самостійної творчої діяльності та усвідомленого ставлення до мистецтва шляхом придбання навичок роботи в природних умовах.

Розвивальна. Розвивати творче, чуттєве бачення світу, художню уяву.

Виховна. Любов до природи.

Обладнання уроку. Аквапельний папір, гуашеві фарби, гумка, олівець, пензлі, планшет, склянка для води, скотч або біндери, розкладний стілець.

Хід заняття:

- I Інструктаж з техніки безпеки
- II Підготовка учнів до пленеру. Надання роз'яснювальної інформації.
Проведення настановної конференції.
- III Вибір місця для роботи
- V Пояснення завдання
- VI Виконання роботи

Актуалізація знань и вмінь

Керівник гуртка: Доброго дня діти! Сьогодні у нас буде незвичайне заняття, ми будемо працювати на пленері. Хтось знає, що таке

пленер? **Вихованець:** Це робота на відкритому повітрі.

Керівник гуртка: Так, молодець! А чим відрізняється робота в аудиторії та на пленері?

Вихованець: Тим, що є відмінність у передачі кольору. На пленері дуже багато колірних рефлексів від усіх предметів, які відображаються один на одного.

Керівник гуртка: Добре, це вірно. Сьогодні ми будемо малювати пейзаж. Подивіться навколо, яка краса! Природа! Які цікаві відтінки зеленого, які чудові та різноманітні за характером дерева. Кожне має свій неповторний образ.

Ми сьогодні не тільки будемо милуватися красою, а ще й передаємо цей пленерний настрій в своїх роботах. Постараємося передати простір пейзажу на площині паперу. Будемо починати! Що ми будемо робити в першу чергу?

Вихованець: Спочатку ми проводимо лінію горизонту, вона на рівні наших очей.

Керівник гуртка: Так, нам треба закомпонувати малюнок та передати глибину простору в пейзажі. Нам потрібно відмітити передній, задній, середній план. Ми не повинні забувати про лінійну перспективу. Всі предмети на передньому плані здаються більшими, чим на середньому та дальньому. Компонуємо все на листку. Не забуваємо, дивимося як краще компоувати горизонтально чи вертикально. В нашому випадку краще горизонтально.

Після компоування краще всього зробити маленький ескіз на кольорове співвідношення. Розкласти по плямам. Так як у нас фарби гуашеві, вони при висиханні світліють. Роблячи ескіз, ви відволікаєтеся від основної роботи, таким чином ви потім побачите помилки. Не забуваємо, що колір може

змінюватися, сонце може заходити за хмарини та колір буде міняти свій тон на більш насичений.

Основними правилами передачі простору на пленері є:

- передній план зображується більш темним і насиченим, у теплій гамі;
- середній план – світліший, нейтральніший за кольоротональність;
- найвіддаленіший задній план – найсвітліший у пейзажі, зображується у прохолодних відтінках.

Уточнюємо малюнок та починаємо першу прописку. Вона повинна бути легка, даємо трошки просохнути, закладаємо основним кольором, потім промальовуємо дерево одним кольором, даємо зеленувато – синюваті рефлекси. Задній план списуємо, робимо більш легким. На передньому плані більш уточнюємо, добавляймо листки на дерева, ставимо акценти та завершуємо роботу.

Вихованець: А яке буде домашнє завдання?

Керівник гуртка: На наступному занятті ми будемо малювати вже у класі, завданням буде створення фантастичного пейзажу на основі зарисовок і етюдів пейзажу на пленері. Тому дома спробуйте розробити декілька ескізів майбутньої композиції.

Висновок: На занятті вихованці навчалися малювати пейзаж на пленері, аналізувати різницю кольорових і тональних співвідношень планів пейзажу, помічати відмінність освітлення під час роботи в аудиторії та на пленері.

Заняття 2. Створення творчої роботи «Фантазійний пейзаж» на основі зібраного матеріалу на пленері (для дітей 10-12 років)

Мета заняття: створення художнього образу фантазійного пейзажу на основі зібраного матеріалу на пленері.

Навчальна: навчати дітей стилізувати пейзаж.

Виховна: самостійно виконувати практичне завдання, емоційне сприйняття навколишнього світу.

Розвивальна: розвивати уяву, фантазію, образне бачення, розкривати творчий потенціал учнів, креативність

Обладнання заняття: папір, гумка, олівці, гуашеві фарби, планшет, скотч або біндери, за бажанням можна взяти фломастери.

Хід заняття:

- I Інструктаж з техніки безпеки .
- II Пояснення завдання
- III Перевірка відсутніх

- V Виконання роботи

Актуалізація знань і вмінь

Керівник гуртка: Доброго дня діти! Сьогодні ми будемо малювати фантазійний пейзаж, на основі ваших пленерних робіт. Головним принципом створення фантазійного пейзажу має стати відхід від реального зображення світу, його форм і предметів, перенесення глядача у цікаве, нереалістичне оточення. Для того, щоб створити фантазійний пейзаж ми будемо використовувати прийоми стилізації та трансформації предметів, які допоможуть нам відтворити найсміливіші фантазії у художній формі. Спочатку ми уважно розглянемо написаний на пленері пейзаж, спробуємо побачити у ньому нові образи, провести асоціативний аналіз форм дерев, кущів. Що вони

вам нагадують, до якої геометричної форми можна їх спростити, у який цікавий образ перетворити?

Для того, щоб робота була цікава, треба їй додати певну ідею, створити художній образ. Наприклад, у ваш фантазійний пейзаж можна додати образ дерева, яке приносить радість або виконує бажання. Поміркуйте, як воно може виглядати. Розробіть декілька варіантів його образу, створіть йому відповідне оточення.

Але всі ці перетворення ми робимо спочатку на маленькому форматі, у вигляді ескізу майбутньої роботи. Для фантазійного пейзажу характерним є і незвичне колірне вирішення. За основу ми можемо взяти, наприклад, поєднання таких кольорів: жовтий, срібний, золотий, рожевий, фіолетовий, бірюзовий, білий, які надають роботі певної казковості.

Якщо на ескізі у вас все вийшло гармонійно, то можна переносити на формат. Для того, щоб перенести на формат, ви повинні на ескізі та на форматі розбити все на клітини та таким чином переносити. Коли ви все перенесли, ви можете розпочинати свою роботу. Моя вам порада, срібний та золотий колір наносити коли вже робота завершена, та підсохла. Таким чином ви ставите акценти на своїй роботі, та можна фломастерами зробити контур.

Висновок: Вихованці навчалися створювати фантазійний пейзаж на основі плерного пейзажу.

Література:

33. Землякова Г. М. Живописные этюды и наброски как средство формирования художественных и педагогических способностей студентов художественно-графических факультетов педагогических институтов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2001. 285 с.

34. Программа по учебному предмету пленэр. *Санкт-Петербургская детская художественная школа N 917.* 2013 г. URL:

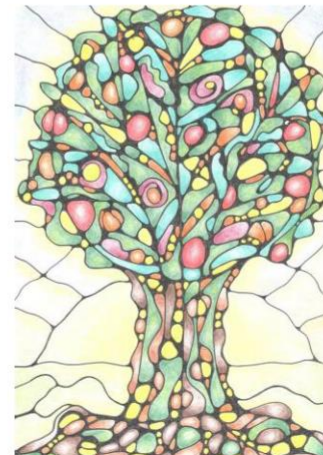
<http://www.dhsh17.ru/content/documents/documents/plener.pdf> (дата звернення: 11.05.2020).

35. Сова О. С. Навчання образотворчого мистецтва на пленері. Навчальний посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 104 с.

36. Черватюк В. О. Методичні рекомендації з пленерного живопису для молодих художників. *Українська академія мистецтва*. Київ, 2013. Вип. 21. С. 44-51.

37. Якшина С. В. Развитие творческого потенциала личности обучающихся на уроках изобразительного искусства. *Инфоурок. Ведущий образовательный портал в России*. URL: <https://infourok.ru/razvitie-tvorcheskogo-potenciala-lichnosti-obuchayuschih-sya-na-urokah-izobrazitel'nogo-iskusstva-iz-opita-raboti-3640634.html> (дата звернення: 11.05.2020).

Зразки фантазійних пейзажів

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Анастасія Кучеренко

взяла участь у VII ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ
СТУДЕНТСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
«НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ»
12 травня 2020 р., м. Київ

Декан
Факультету педагогіки і психології

Олефіренко Т. О.

Голова студентського наукового
товариства Факультету
педагогіки і психології

Золотаренко Т. О.

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет педагогіки і психології**

**НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА:
ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ**
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської
інтернет- конференції (12 травня 2020 року)
(Частина I)

Київ, 2020

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

УДК 37.04(477.86)

*Друкується за рішенням Вченої ради Факультету педагогіки і психології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

Редакційна колегія:

Олефіренко Т. О., кандидат педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Матвієнко О. В., доктор педагогічних наук, професор, заступник декана з наукової роботи факультету педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Шевнюк О. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова.

Цветкова Г. Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості НПУ імені М. П. Драгоманова.

Луценко І. О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методик та технологій дошкільної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова.

Митник О. Я., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Шапошнікова І. М., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання НПУ імені М. П. Драгоманова.

Страшко С. В., кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри медико-біологічних і валеологічних основ охорони життя та здоров'я НПУ імені М. П. Драгоманова.

Коханко О. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання НПУ імені М. П. Драгоманова.

Науковий простір студента: пошуки і знахідки: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (12 травня 2020 року): збірник тез. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – 391 с.

До збірника увійшли матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки». Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, викладачів, студентів.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

- НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020
- Автори статей, 2020

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

ення окресленої проблеми передбачає продовження вивчення особливостей й методів її викладання в умовах вищої художньо-педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Брюханова Г. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців з дизайну друкованої продукції в Україні (60-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Київ, 2016. 22 с.
2. Коваль С. Ю. Графічне оформлення книги як основа професійної майстерності майбутнього художника-педагога. *Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем: матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 6 груд. 2019 р. Херсон, 2019. С. 164.*
3. Поліщук А. А. *Навчання майбутніх вчителів методиці використання інформаційних і комунікаційних технологій в художній і дизайнерській освіті. Нові інформаційні технології в освіті для всіх: система електронної освіти, 2009. – С. 350-355. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19666774.pdf>*
4. Харченко В. Проблеми колірної гармонії у контексті графічного дизайну. *Українська академія мистецтва. № 20. С. 54-59. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Uam_2013_20_9.pdf*

ПЛЕНЕРНА ПРАКТИКА

У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анастасія Кучеренко
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
м. Київ
Науковий керівник: Сова О.С.,
кандидат педагогічних наук

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

Анотація. У науковій публікації висвітлено значення пленеру у навчанні учнів позашкільних мистецьких закладів освіти. Розкрито мету, зміст та основні завдання пленерної практики. Окреслена система навчальних завдань з пленеру для поглиблення та розширення практичних художніх умінь вихованців.

Ключові слова: пленер, позашкільні навчальні заклади, навчання образотворчого мистецтва, пленерна практика.

Освітня програма спеціалізованих навчальних закладів (художніх шкіл, студій, образотворчих гуртків тощо) спрямована на формування в учнів як творчої ідентичності, так і певних знань та навичок з мистецьких дисциплін. Крім загальної річної програми з фахових предметів (живопису, рисунку, композиції, скульптури) навчальними планами позашкільних навчальних закладів передбачено проходження учнями пленерної практики, в межах якої вихованці малюють на відкритому повітрі. На сьогодні пленер – це невід’ємна частина навчального процесу майбутніх художників. Він є основним видом творчої діяльності під час практичних занять на природі, де розширюються, доповнюються і поглиблюються знання, уміння і навички з рисунку, живопису і композиції.

Дослідженню особливостей організації пленерної практики та методики навчання учнів образотворчому мистецтву в умовах відкритого середовища присвячено низку праць вітчизняних і закордонних науковців, а саме: В. Варданяна [1], О. Сови [3], К. Філатової [4] та інших. У своїх публікаціях вчені висвітлюють особливості навчання учнів художніх шкіл та студентів закладів вищої освіти живопису на пленері. Проте, питання проведення художньої практики на природі з учнями позашкільних навчальних закладах лишається не до кінця висвітленим.

Метою статті є аналіз змісту пленерної практики у позашкільних навчальних закладах.

Загальна мета пленерної практики – поглиблення та закріплення теоретичних і практичних знань з художніх дисциплін, отриманих під час навчання; оволодіння навичками живопису та рисунку на відкритому повітрі, в природному світлоповітряному середовищі; формування в учнів здатності

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

до самостійної творчої діяльності та усвідомленого ставлення до мистецтва шляхом придбання навичок роботи в природних умовах.

Робота на відкритому повітрі створює певний настрій творіння і творення. Перебуваючи наодинці з природою учень може віднайти нові почуття сприйняття світу. На пленері з'являється можливість не тільки бачити і відчувати природу, але й чути її, дихати нею. Активізуються майже всі органи сприйняття (зір, дотик, слух, нюх) і відчуття посилюються. Фізичне бачення навколишньої дійсності для кожної людини однакове, оскільки всі бачать одні й ті самі об'єкти та явища, але сприйняття цих самих явищ і подій унікальне й неповторне для кожної особистості, особливо для художника – людини з тонким відчуттям реальності [2].

Ресурси природи у формуванні художника дуже потужні. Тому проведення занять на природі – важлива частина освітнього процесу. Митець ніби один на один зі стихією і це ще одна особливість пленерної практики. Учні звикають до самостійної роботи, зменшується кількість консультацій і контроль з боку викладача. Природа стає учителем з великим виховним потенціалом, закладеним у природних формах.

На пленері учні досліджують художні особливості роботи над об'єктами довкілля, вирішуючи поставлене викладачем завдання, вчать вибору пейзажного мотиву, грамотного компоновання і послідовності при виконанні вправи. Зображення навколишньої дійсності, з урахуванням впливу на натурні об'єкти світло-повітряної перспективи і природного освітлення, є дуже складними завданнями для учнів. Вірне вирішення цих завдань вимагає від них ґрунтовних навичок з усіх образотворчих дисциплін.

Так як малюючи в природних умовах перед учнями ставиться насамперед завдання передачі колірно-тональних співвідношень у зображуваних об'єктах, саме живопис на пленері є провідним видом образотворчої діяльності. У процесі досягнення основної мети пленерного живопису вирішуються такі *основні завдання* в навчанні учнів:

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

- сприймання природи цілісно;
- компоновання зображення тривимірного простору на двовимірній площині аркушу;
- бачення, аналіз і зображення змін освітлення, світлового поєднання, колористики та тональності в різний час доби та за різноманітного погодного стану;
- розрізнення тепло-холодних співвідношень і відтінків у залежності від середовища, просторового віддалення планів, застосування на практиці законів кольорознавства, лінійної та повітряної перспективи;
- застосування при виконанні етюду методу роботи великими колірно-тональними співвідношеннями [4].

Техніка виконання робіт на пленері може бути різноманітною і це обговорюється з викладачем. Як правило, для роботи в природних умовах обирають ті самі художні матеріали, якими працюють учні протягом навчального року. Це дозволяє відпрацювати живописні та графічні технічні можливості в інших умовах, розширити і поглибити художній досвід.

До основних видів навчальних робіт на пленері відносяться: зарисовка з природи, швидкий начерк, етюд (короткотривалий і довготривалий).

Тематичний план пленерної практики має чітко визначену структуру, що побудована за принципом «від простого до складного».

Спираючись на дисертаційне дослідження з пленерної практики художника-педагога О. Сиви, ми виокремлюємо серед навчальних завдань, що необхідно виконати учням у природних умовах, такі:

- етюди та зарисовки деталей пейзажу (рослини, квіти, гілки, дерева різних порід тощо);
- зображення фруктів та овочів на пленері;
- пейзажі з відображенням у воді (човен, очерет, місток та ін.);

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

- зарисовки представників тваринного світу в різних ракурсах і рухах (зображення свійських (коза, корова, собака, кіт, свиня, кінь, кріль та ін.) та екзотичних (жираф, слон, носоріг, верблюд, бегемот тощо) тварин, птахів (гуси, качки, індики, кури, голуби, ворони, горобці, фламінго, страуси, пави тощо) і комах (метелики, бабки, жуки, гусінь та ін.);
- короткотривалі етюди мінливих станів природи та пейзажу в різних умовах освітлення (ранок, захід сонця, сонячний і похмурий день тощо);
- швидкі зарисовки пейзажних мотивів із глибоким простором (тричотири плани);
- багатосеансні панорамні етюди пейзажу різного часу доби;
- начерки та етюди міського та сільського пейзажів, архітектурні мотиви (вулички міста), довготривалі етюди пам'яток історії та культури (вивчення національної спадщини);
- портретні зарисовки та етюди людини в природних умовах;
- творчі роботи за мотивами пленеру [3, с. 115-116].

Оцінювання завдань, виконаних на пленерній практиці, відбувається на художніх переглядах у вигляді виставки навчально-творчих учнівських робіт.

Критеріями оцінювання пленерних завдань є: дотримання правильної послідовності ведення роботи; вільне володіння передачею тональних і колірних співвідношень з урахуванням світло-повітряного середовища; грамотна передача пропорцій і об'єму предметів у просторі; впевнене використання виразних можливостей художніх матеріалів і технік; цілісність сприйняття зображуваного; вміння узагальнювати роботу; самостійне виявлення та усунення недоліків у роботі.

Після проходження навчально-творчої пленерної практики учні повинні демонструвати такі *результати навчання*:

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

- *знати*: закони повітряної перспективи; особливості сприйняття простору і кольору в природі й зображенні; особливості сприйняття предметного та соціального середовища у процесі роботи;
- *вміти*: дотримуватися у роботі основних етапів виконання етюду в умовах пленеру: композиція етюду, підготовчий малюнок, узагальнене живописно-пластичне зображення (ліплення форми кольором), завершення етюду;
- *володіти*: різними художніми матеріалами і техніками; методом роботи співвідношеннями [1, с. 4].

Підсумовуючи все вищезазначене хочемо підкреслити, що пленерна практика для учнів позашкільних навчальних закладів є фундаментом для вдосконалення вмінь і навичок в образотворчому мистецтві, оволодіння новими зображувальними техніками, вона дає можливість проекспериментувати з кольором у просторі та стає поштовхом для початку самостійної творчої роботи.

Список використаних джерел:

1. Варданян В. А. Программа учебно-творческой практики Пленэр. Мордовский государственный педагогический институт им. М. Е. Евсевьева. Саранск, 2011. 9 с.
2. Восприятие мира. URL: <https://lifesecrets.in.ua/ru/myths-and-misconceptions/human/perceptions-and-feelings/231-perception-of-the-world.html> (дата звернення: 22.04.2020).
3. Сова О. С. Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 320 с.

НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА: ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ

---

4. Филатова К. В. Пленэр как процесс обучения и воспитания учащихся художественной школы. URL: http://polenovchtenia.org.ru/?page_id=371 (дата звернення: 22.04.2020).

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Юлія Кучеренко
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
місто Київ
Науковий керівник: Красноголовець О. С.,
доцент

Анотація. У статті розглядаються певні аспекти формування просторового мислення учнів закладів загальної середньої освіти та деякі фактори, що впливають на його розвиток, на уроках образотворчого мистецтва. Окреслене допоможе зрозуміти механізми взаємодії програми та методики формування просторово-образного мислення учнів, засобами скульптури, на основі комплексного підходу до навчання, загалом, та інтеграції предметів загальнонаукового, гуманітарного і естетичного циклів.

У часи оновлення вітчизняної освіти, пошуку нових методик та необхідності розробки інноваційних навчальних технологій, дослідження формування та розвитку просторового мислення учнів, видається актуальним, зважаючи на ряд вагомих причин.

По-перше, це прямий взаємозв'язок навчальної успішності школярів з розвитком когнітивних процесів, а саме з рівнем розвитку просторового мислення загалом, та критична важливість просторового мислення для освоєння ряду майбутніх професій, зокрема.

По-друге, виховання учнів засобами образотворчого мистецтва є тим неподільним комплексом позитивних емоцій, який безпосередньо впливає на